МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Виконав: студент 2 курсу, гр. 8.0354-мк
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації «Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська»
освітньо-професійної програми
«Переклад та міжкультурні комунікації»
_____ А.С. Парадович
Керівник _____доц. І.С. Бондаренко
Рецензент _____ доц. І.Л.Мацегора

ЗАПОРІЖЖЯ

2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *філологічний*
Кафедра *слов'янської філології*
Освітній рівень *магістр*
Спеціальність *035 «Філологія»*
Спеціалізація *035.033 «Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша –польська»*
Освітня програма *«Переклад та міжкультурні комунікації»*

З А Т В Е Р Д Ж У Ю
Завідувач кафедри
слов'янської філології
Павленко І. Я.

_____
"___" _____20__року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Парадовичу Антону Сергійовичу

1. Тема роботи: *Гендерні стереотипи в польських та українських пареміях*

керівник роботи – *к.філол.н., доц. Бондаренко І.С.*
затверджені наказом ЗНУ від "___"_____20__ року №____

2. Строк подання студентом роботи 18.11.2025 р.
3. Вихідні дані до роботи: словники українських та польських паремій, *монографії та статті, присвячені аналізованій проблемі*
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
   1) *Культурологічні та філологічні аспекти дослідження паремій;*
   2) *Гендерні домінанти в українських та польських пареміях.*

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
_____
_____
_____
_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	*Бондаренко І.С, доцент*	10.05.2025 р.	10.05.2025 р.
2	*Бондаренко І.С, доцент*	10.08.2025 р.	10.05.2025 р.
Вступ, висновки	*Бондаренко І.С, доцент*	10.10.2025 р.	10.05.2025 р.

7. Дата видачі завдання *10.05.2025 р.*

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів написання дипломної Роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	*Збір та систематизація матеріалу*	*Травень-червень 2025 р.*	*виконано*
2	*Аналіз науково-критичної літератури з обраної проблеми*	*липень 2025 р.*	*виконано*
3	*Вступ*	*Серпень 2025 р.*	*виконано*
4	*Розділ 1.Культурологічні та філологічні аспекти дослідження паремій*	*вересень 2025 р.*	*виконано*
5	*Розділ 2. Ґендерні домінанти в українських та польських пареміях*	*Жовтень 2025 р.*	*виконано*
6	*Висновки*	*листопад 2025 р.*	*виконано*
7	*Оформлення роботи*	*листопад 2025 р.*	*виконано*
8	*Захист роботи*	*грудень 2025 р.*	*виконано*

Студент _____ Парадович А.С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи_____ Бондаренко І.С._
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено.
Нормоконтролер_____ Мацегора І.Л.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Текст кваліфікаційної роботи магістра 76 сторінок, 74 джерела.

Актуальність дослідження визначається потребою системного аналізу паремій як знакових одиниць народної культури, що фіксують традиційні уявлення про соціальні ролі чоловіків і жінок, моделі сімейних взаємин та норми поведінки у патріархальному суспільстві. Польські та українські прислів'я й приказки репрезентують стійкі ґендерні стереотипи, які формувалися століттями й впливали на структуру родини, розподіл ролей і суспільні очікування. Контрастивний аналіз цих одиниць дозволяє виявити спільність слов'янської традиції та специфічні культурні акценти обох народів.

Об'єктом дослідження є українські та польські паремії.

Предметом дослідження є ґендерні стереотипи, зафіксовані в прислів'ях і приказках, та особливості їхньої семантики й культурної маркованості.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі українських і польських паремій з метою виявлення традиційних ґендерних домінант, ролей і стереотипів, а також у визначенні типологічних подібностей та національно-культурних відмінностей у відображенні образів жінки, чоловіка та подружнього життя.

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**:

• визначити сутність паремії та окреслити теоретичні підходи до її аналізу;

• сформувати корпус польських і українських прислів'їв із ґендерною семантикою;

• охарактеризувати образ жінки та чоловіка у пареміологічних традиціях обох народів;

• з'ясувати специфіку відтворення уявлень про шлюб і подружні ролі;

• здійснити зіставний аналіз ґендерних моделей у двох культурах;

• виявити культурні маркери та стійкі стереотипи, відбиті в пареміях.

У дослідженні використано низку **методів**: зіставний метод – для виявлення спільних і відмінних ґендерних домінант; метод суцільної вибірки – для формування корпусу паремій; описовий, семантичний та контекстологічний аналіз – для інтерпретації значення, структури та функціонування одиниць; елементи лінгвокультурологічного аналізу – для визначення культурних смислів і символічних моделей.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному зіставленні українських і польських паремій із ґендерною семантикою, у систематизації традиційних образів жінки та чоловіка та у виявленні ключових стереотипних моделей, що формувалися в межах патріархального світогляду. Уперше здійснено детальний аналіз паремій про шлюб і подружні ролі з урахуванням історико-культурного контексту та специфіки народної оцінки.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні семантичних параметрів ґендерно маркованих паремій та поглибленні уявлень про роль фольклорних текстів у конструюванні соціально значущих стереотипів. Результати дослідження сприяють розвитку лінгвокультурології, пареміології та ґендерної лінгвістики.

Практична цінність роботи визначається можливістю використання зібраного матеріалу у викладанні курсів із мовознавства, фольклористики, лінгвокультурології, а також у створенні навчальних посібників і в подальших наукових дослідженнях. Корпус проаналізованих паремій може бути корисним для студентів-філологів, дослідників традиційної культури та викладачів гуманітарних дисциплін.

ПАРЕМІЯ, ПРИСЛІВ’Я, ҐЕНДЕР, СТЕРЕОТИП, УКРАЇНСЬКА МОВА, ПОЛЬСЬКА МОВА, КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ, ПАРЕМІОЛОГІЯ.

ABSTRACT

The master's thesis comprises 76 pages and 74 sources

The relevance of the research is determined by the need for a systematic analysis of paremias as culturally significant linguistic units that reflect national perceptions, collective values, and traditional models of gender behaviour. Proverbs and sayings constitute one of the most conservative layers of language, where social norms, stereotypes, and evaluations associated with male and female roles are embedded with particular clarity. A contrastive study of Ukrainian and Polish paremias makes it possible to trace both the shared Slavic cultural heritage and the specific features of gender conceptualization in the two linguistic communities.

The object of the study is Ukrainian and Polish paremias.

The subject of the study is gender stereotypes verbalised in Ukrainian and Polish paremias and the structural-semantic features of their representation.

The aim of the thesis is to conduct a comprehensive contrastive analysis of Ukrainian and Polish paremias that reflect stereotypical ideas about women, men, and marital relations, and to identify common and divergent cultural, evaluative, and semantic patterns in their gender conceptualization.

To achieve this aim, the following **tasks** were set:

- to define the essence of paremias and outline key approaches to their interpretation in modern paremiology;
- to compile a corpus of Ukrainian and Polish paremias related to gender roles and family relations;
- to perform a contrastive analysis of paremias describing women, men, and marital life;
- to identify national-cultural specifics of gender stereotypes reflected in the paremias of both languages.

The research employed a set of **methods**: the contrastive method — to identify similarities and differences between Ukrainian and Polish paremias; the continuous sampling method — to form the corpus; descriptive and componential analysis — to determine semantic structure; contextual analysis — to interpret meaning and pragmatic functions of paremias in discourse.

The scientific novelty of the work lies in the systematic contrastive examination of gender stereotypes in Ukrainian and Polish paremias and in identifying typical metaphorical and axiological models used to conceptualize female and male behavioural patterns.

The theoretical significance of the thesis is manifested in specifying the semantic parameters of gender-marked paremias and expanding the understanding of cultural stereotype formation within Slavic linguistic traditions. The findings contribute to contrastive linguistics, ethnolinguistics, gender linguistics, and paremiology.

The practical value of the study lies in the possibility of using its materials in teaching lexicology, paremiology, intercultural communication, and comparative linguistics, as well as in developing teaching aids. The compiled corpus of paremias can serve as a source base for further research and for practical seminars with linguistics students.

PAREMIA, PROVERB, GENDER STEREOTYPE, UKRAINIAN LANGUAGE, POLISH LANGUAGE, CONTRASTIVE ANALYSIS.

ЗМІСТ

ВСТУП…… 9

РОЗДІЛ 1
КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА ФІЛОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІЙ …….. 12
1.1 Сучасні підходи до дослідження фольклорних паремій……. 12
1.2 Національно-культурний компонент в структурі паремій……. 19
1.3 Предметне та символічне, національне й інтернаціональне у змісті паремій…… 29
РОЗДІЛ 2
ҐЕНДЕРНІ ДОМІНАНТИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ПАРЕМІЯХ……..……... 35
2.1 Риси та стереотипи жінок у пареміях……. 35
2.2 Риси та стереотипи чоловіків у пареміях ……. 45
2.3 Сімейний побут та подружнє життя……. 51

ВИСНОВКИ……...… 62

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……... 64
ДОДАТОК А…….. 71

ВСТУП

Сучасні лінгвістичні дослідження дедалі більше звертаються до вивчення мови як відображення соціальних процесів, культурних кодів та колективних уявлень. У цьому контексті паремії – прислів'я та приказки – становлять особливий інтерес, адже вони належать до найбільш архаїчного, стабільного та аксіологічно насиченого шару лексики. Саме в пареміях із надзвичайною чіткістю фіксуються стереотипи, моделі поведінки, культурні сценарії та оцінки, накопичені поколіннями носіїв. З-поміж численних типів стереотипів особливо вагомими є гендерні, оскільки вони впливають на формування соціальних ролей, очікувань та уявлень про «належну» поведінку жінок і чоловіків.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою системного аналізу гендерної символіки та стереотипів, закладених у польських та українських пареміях. Попри значну кількість досліджень, присвячених пареміології, питання порівняння гендерних моделей у слов'янських культурах залишається недостатньо опрацьованим. Українська й польська мови є надзвичайно перспективними для зіставлення, оскільки поєднують спільну слов'янську спадщину з окремими унікальними культурними традиціями. Аналіз мовних одиниць, що віддзеркалюють уявлення про жінку, чоловіка та подружні стосунки, дозволяє не лише реконструювати культурну картину світу, а й побачити, як мова транслює і відтворює соціальні норми різних епох.

Об'єктом дослідження є українські та польські паремії.

Предметом дослідження є гендерні стереотипи та моделі поведінки, представлені в українській і польській пареміології, а також їхні структурно-семантичні та аксіологічні особливості.

Мета роботи полягає у комплексному зіставному аналізі українських і польських паремій, що репрезентують гендерні уявлення та соціально зумовлені

ролі чоловіків і жінок, а також у виявленні спільних і відмінних рис гендерної концептуалізації в обох культурах.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання:**

- визначити сутність паремій та розглянути основні підходи до їх інтерпретації в сучасній лінгвістиці;
- сформувати корпус українських і польських паремій, що містять гендерні характеристики;
- здійснити зіставний аналіз паремій про жінок, чоловіків та подружнє життя з урахуванням їхніх семантичних, структурних і прагматичних особливостей;
- простежити національно-культурні моделі, що формують гендерні образи у двох мовах, та виявити типові метафоричні й аксіологічні схеми;
- охарактеризувати специфіку культурних стереотипів, які зберігаються в пареміологічній спадщині обох народів.

Для розв'язання зазначених завдань застосовано комплекс **методів:** зіставний метод – для визначення подібностей і відмінностей між українськими та польськими пареміями; метод суцільної вибірки – для формування корпусу досліджуваних одиниць; описовий та компонентний аналіз – для з'ясування семантичної структури; контекстологічний метод – для встановлення прагматичних і стилістичних функцій паремій у мовленні.

Матеріал дослідження становить авторська картотека, що складається зі 138 одиниць.

Джерела дослідження становлять наукові та публіцистичні статті, які проводять компаративний аналіз паремій, що містять стереотипи про жінок, чоловіків та подружнє життя, словники.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше здійснено системний порівняльний аналіз гендерних стереотипів, зафіксованих у польських та українських пареміях, із виявленням типових образів, символів і концептуальних

моделей, що лежать в основі формування уявлень про жіночу та чоловічу поведінку.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань про природу гендерної метафорики в пареміологічних одиницях, уточненні їхніх семантичних параметрів, а також у внеску в подальший розвиток контрастивної лінгвістики, етнолінгвістики та гендерної лінгвістики.

Практична цінність полягає в можливості застосування матеріалів дослідження у викладанні фразеології, лексикології, порівняльного мовознавства, міжкультурної комунікації, а також при підготовці навчально-методичних посібників. Сформований корпус паремій може бути використаний як база для подальших наукових досліджень і практичних занять зі студентами-філологами.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (76 найменувань). Загальний обсяг – 76 сторінок. Результати роботи систематизовано в таблиці [Додаток А].

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, завдання, об’єкт і предмет, охарактеризовано методи аналізу й фактичний матеріал, розкрито новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів. **У першому розділі** «Культурологічні та філологічні аспекти дослідження паремій» висвітлено теоретичні засади вивчення паремій, з’ясовано їхню роль у формуванні національної мовної картини світу. **Другий розділ** «Ґендерні домінанти в українських та польських пареміях» містить докладний зіставний аналіз польських та українських паремій, що позначають стереотипи про жінок, чоловіків та подружнє життя. У **Висновках** підсумовано головні результати дослідження.

РОЗДІЛ 1. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА ФІЛОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІЙ

1.1. Сучасні підходи до дослідження фольклорних паремій

У контексті сучасних трансформацій, що відбуваються в новітній історії України, європейському просторі та глобальному світі загалом, зростає потреба у переосмисленні місця й функцій загальнолюдських цінностей у суспільному розвитку. Саме тому дедалі частіше привертається увага до того, що становить справжню цінність для різних народів і водночас інтегрує універсальні, фундаментальні та національно зумовлені компоненти. Ціннісні орієнтири постають базовою основою, що визначає норми й критерії соціальної поведінки, сприяє формуванню та еволюції культури певного етносу, адже вони є «*істинним, вічним дороговказом допоки існуватиме людський рід*» [50, с. 187]. Реалізація й закріплення цінностей відбувається через культурні практики народу, що зумовлює необхідність урахування його унікальних культурних особливостей. Відтак постає потреба у системному вивченні та порівнянні різних культур, а також характеру їхньої взаємодії, що поступово оформилося в окремий напрям наукових досліджень.

Вивчення культур різних народів з метою налагодження та регулювання взаємовідносин є ключовим завданням міжкультурної комунікації. Запорізький дослідник В. Манакін зазначає, що «поява міжкультурної комунікації, як і більшості наук, була продиктована потребами суспільства. Її практичний вимір сягає найдавніших часів, коли люди вступали у взаємодію з представниками інших спільнот, що вимагало толерантності та певних знань про культурні відмінності» [34, с. 17]. Становлення цієї відносно молодої галузі зумовлене її актуальністю та значущістю для сучасного світу, адже «місія міжкультурної комунікації полягає у формуванні міжкультурної компетентності, у засвоєнні необхідних відомостей про різні народи й культури, що дозволяє уникати

міжетнічних і міжкультурних конфліктів та створювати сприятливі умови для спілкування в різних сферах діяльності та життєвих ситуаціях» [34, с. 10]. Досягнення гармонійної взаємодії між представниками різних культур можливе лише за умови взаємного прагнення до розуміння, відкритості до діалогу та визнання того, що кожна людина має право на власну самобутність і відмінність від інших.

Невід'ємною передумовою ефективної міжкультурної комунікації є знання та володіння мовою іншого народу, оскільки без цього практично неможливо повністю усвідомити культурні особливості іншої спільноти та налагодити повноцінні контакти і діалог між культурами [4]. «У контексті міжкультурної комунікації культура розглядається насамперед як спадкові та стабільні норми соціальної практики членів певних національних або етнічних спільнот. Особливості такої соціокультурної діяльності зберігаються у колективній пам'яті («ментальній програмі»), передаються з дитинства, матеріалізуються у конкретних формах і пізнаються через систему культурних кодів» [34, с. 11]. Культурні коди виступають своєрідними маркерами певної культури, традицій або національної специфіки, за якими можна ідентифікувати приналежність людини до конкретного етносу чи нації. Як зазначається, «культурний код охоплює весь спектр матеріальних проявів життя й культури народу: артефакти, архітектурні споруди, символіку національного походження, музику, пісні, танці, ритуали, народні звичаї, національну кухню, а також різні форми дозвілля, сімейних і соціальних стосунків, а також семантику кольорів, запахів і звуків, які наповнюють життя нації» [34, с. 12]. Малі фольклорні жанри, подібно до усної поетичної традиції загалом, є носіями культурного коду, що комплексно відображає характер світосприйняття, мислення народу та його ставлення до відносин «людина – людина», «людина – світ», «людина – сакрум». Звичайно, головна увага зосереджується на відтворенні безпосереднього оточення та соціальних зв'язків на рівні родини, громади, держави і нації, які базуються на

прийнятті й передачі спільних цінностей, що разом формують аксіосистему відповідних соціальних утворень.

Фольклор, як цілісна система, спрямований на всебічне розуміння людини та світу, передачу знань і життєвого досвіду, а також на регуляцію взаємовідносин між людьми, спільнотою та природою, при цьому кожен жанр виконує власні головні функції, для здійснення яких він і існує. Вчені давно відзначають, що «національний спосіб світосприйняття найяскравіше проявляється в паремійному корпусі мови. Паремії та афоризми складають софійну частину культури кожної нації, де відображено національну картину світу та гармонійне поєднання людини і Всесвіту» [21, с. 3]. Паремії, будучи невід'ємною складовою культури, присутні в мовах народів світу на універсальних засадах і виступають значущим елементом культурно-історичної спадщини [8] Водночас, як вираження засобами народної творчості, вони функціонують як інструмент відтворення культурних особливостей, традицій та специфічних національних характеристик [9].

Паремійний корпус та його вплив на формування світогляду досліджували численні науковці та фахівці в різних країнах. В українській гуманітаристиці інтерес до паремій почав проявлятися вже з середини XVIII століття в працях Х. Філарета, І. Галятовського та М. Смотрицького. До вивчення прислів'їв і приказок зверталися також Г. Сковорода, К. Дмитрашко, І. Котляревський, М. Костомаров і М. Максимович [66].

Особливу увагу слід приділити дослідникам, які займалися збиранням та систематизацією народних творів малих жанрів. В історії української та польської культур таких збірок існувало чимало, проте варто виділити найбільш визначні приклади. У 1864 році побачив світ збірник Матвія Номиса (псевдонім М. Симонова) «Українські приказки, прислів'я і таке інше», де було упорядковано майже 15 тисяч паремійних висловів [43, с. 15]. По суті, М. Номис став одним із перших українських пареміографів, який здійснив систематизацію

паремійного корпусу того періоду та звернув увагу на багатожанрову палітру фольклорних паремій [64].

У 1901-1910 роках І. Франко опублікував унікальний шеститомний збірник «Галицько-руські народні приповідки», впорядкувавши прислів'я за алфавітом із використанням опорних слів. У супровідних матеріалах до «Галицьких приповідок» український енциклопедист демонстрував подібність українських прислів'їв із малими фольклорними жанрами інших культур та досліджував етимологію паремій [51].

Варто відзначити, що І. Франко високо оцінював процес запозичення, зокрема з польської мови, і широко використав для фіксації та інтерпретації таких запозичень словник С. Адальберга «Księga przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich» [58, с. 238]. Насправді, для значної частини прикладів із «галицько-руських приповідок» у словнику Франка наведені відповідні польські відповідники прислів'їв, а також кількох інших мов із додатковими поясненнями. Як зауважує О. Прасол у дослідженні «Словник С. Адальберга як підґрунтя виокремлення галицьких фразеологічних полонізмів (на матеріалі «Галицько-руських народних приповідок», укладених І. Франком)», – «у процесі використання зазначеного словника І. Франко ставив перед собою два основних завдання: ідентифікувати польсько-галицькі відповідники, які функціонували в Галичині в XIX – на початку XX ст., та визначити загальні особливості польського впливу на формування галицько-руських приповідок, що їх зібрав І. Франко» [58, с. 238].

У матеріалах дослідження також підкреслюється, що І. Франко запозичив певні принципи складання словника паремій із концепції С. Адальберга, застосувавши їх для організації власного словника: зокрема систематичний поділ паремій за опорними словами (опорно-гаслова система класифікації) та алфавітне розташування приповідкових одиниць для зручності користування матеріалом. Як зауважував Ф. Колесса: «За прикладом Вандера та Адальберга

Франко запровадив порядкове нумерування приповідок під кожною тематичною рубрикою, а також загальне порядкове нумерування всієї колекції, що відображено у пагінації кожної сторінки, що сприяє точному цитуванню та пошуку необхідних приказок… Збірник приповідок І. Франка, порівняно з іншими, вирізняється також значною увагою до географічного розташування матеріалу» [19, с. 93].

Таким чином, І. Франко значною мірою розширив теоретичні й практичні засади української пареміографії, перейнявши досвід С. Адальберга та творчо розвинувши його ідеї, одночасно вказавши на певні недоліки, що цілком обґрунтовано з огляду на поступовий розвиток науки загалом [58, с. 238].

Особливе місце у дослідженні прислів'їв займає О.О. Потебня, який приділив увагу трансформації байки в прислів'я, детально аналізував структуру та внутрішній зміст малих фольклорних форм, а також розглядав процес інтерпретації переносного значення прислів'їв та приказок [76, с. 11].

До генетичного й порівняльного аналізу паремій звертався М. Сумцов, котрий показав схожість народних паремійних творів у різних культурах та проаналізував деякі причини виникнення такої подібності [71, с. 18].

У працях Ф. Колесси висловлюється гіпотеза, що історичні процеси, політичні трансформації та соціальні зміни спричинили відповідні зміни в ціннісних уявленнях, відображених у пареміях [20, с. 40].

У першій половині XX століття суттєву роль у збиранні та популяризації творів української народної творчості відігравали українські емігрантські спільноти. Як приклад можна навести збірник В.С. Плавюка «Приповідки – або – українсько-народня філософія», виданий у 1946 році в Едмонті, провінція Альберта (Канада) [60, с. 23]. Подібно до інших публікацій, цей збірник містив твори, що функціонували на території України до початку масової еміграції, й відображав особливості світогляду на межі XIX–XX століть. Варто зазначити, що колекції паремій, створені майже століття тому, відтворювали систему цінностей

самих упорядників. Водночас паремійний фонд є динамічним і мінливим, оскільки реагує на зміни в суспільному житті та громадській свідомості; тому необхідно враховувати час фіксації матеріалу під час його аналізу.

Відомим дослідником малих жанрів українського фольклору був М. Пазяк. Системним вивченням цього жанру є його монографія «Українські прислів'я та приказки», а також вступні статті до тритомного академічного видання «Прислів'я та приказки», що виходило у 1989, 1990 та 1991 роках [47, с. 8]; [48].

У сучасній українській гуманітаристиці паремії привертають увагу різних категорій дослідників – лінгвістів, фольклористів, філософів, що обумовлено специфікою та унікальністю предмета аналізу [41]. У рамках цього дослідження паремії розглядаються як продукти усної народної словесності, що виконують функцію акумуляції, збереження та передачі народних знань і світогляду [22].

Підсумовуючи статус малих уснопоетичних жанрів, сестри Лановик зазначають: «… у сучасній науковій практиці паралельно з термінами «прислів'я» і «приказка» для позначення жанру використовується поняття «паремія» (від гр. paroimia – притча). Від цього терміна походять назви «пареміографія» – діяльність із записування та збирання прислів'їв, та «пареміологія» – наука про прислів'я, що досліджує їхню структуру, походження та значення» [33, с. 536].

Як самостійна наукова дисципліна, пареміологія належить до міждисциплінарних галузей знань: вона досліджує паремії та їхні різновиди, вивчає походження прислів'їв, аналізує їхню структуру та інтерпретує смислове навантаження. Прислів'я та приказки формують невід'ємну частину національної фольклорної традиції, оскільки «фольклористи сприймають паремії як жанр народної словесності та досліджують їх із позицій композиції, художньо-образної організації та ідейного наповнення» [33, с. 536].

Водночас паремії привертають увагу й мовознавців, зокрема у сфері фразеології. «Лінгвісти концентрують увагу на суто мовному аспекті: вони

класифікують паремії як мовні фразеологізми, аналізують їхнє лексичне значення (як пряме, так і переносне), досліджують використання у живій мовній практиці та інші особливості» [33, с. 537]. Слід зазначити, що методологія фольклористики та лінгвістичних досліджень паремій істотно відрізняється, а підходи до обробки та інтерпретації матеріалу формуються відповідно до специфіки кожної дисципліни [66].

Сучасна пареміологія охоплює низку різноманітних напрямів наукового аналізу паремій, що залежать від класифікаційних ознак, систематизації та типології досліджуваних одиниць. Т. Космеда та С. Колонюк виділяють кілька аспектів дослідження паремій – семіотичний, лінгвістичний, дискурс- та текстоцентричний, комунікативний тощо, що, на їхню думку, зумовлено «багатогранністю самого феномену» [29, с. 25], адже паремія постає як «складна багатопланова дослідницька одиниця» [29, с. 26].

Різноманітність визначень паремії, нестійкий перелік її ознак та різні методи класифікації зумовлюють необхідність подальшого дослідження цього феномену. Загальновідомо, що паремії, особливо у формі народних прислів'їв та приказок, сприймаються в багатьох культурах як носії та джерела народної мудрості. Водночас, як елементи фольклору, вони виступають інструментом відображення широкого спектра народного життя, репрезентації соціального побуту та матеріальних і духовних цінностей. З цієї причини доцільно розглядати паремії як форму фіксації комплексного народного досвіду з можливими відмінностями в інтерпретації та оцінці окремих явищ.

Сучасна фольклористика приділяє особливу увагу порівняльному аналізу української усної традиції та фольклору інших народів [35]. Зокрема досліджуються фольклорні процеси, що відбуваються на культурному перехресті, характер взаємодії та взаємовпливу різних культур [43], творчість українців у мовному середовищі інших народів, зокрема польському [75], а також культурна взаємодія на територіях спільного проживання (на фронтирі) [6].

Значна увага приділяється фольклору української діаспори в умовах іншого національного середовища [74], а також моральним і, відповідно, аксіологічним домінантам української культури [43; 46; 14]. У ряді досліджень здійснюється порівняння українських і польських паремій залежно від конкретних завдань та критеріїв аналізу, у рамках лінгвістики, міжкультурної комунікації, фольклористики тощо [76; 16].

Отже, паремії, як жанр усної народної словесності, виступають важливим інструментом фіксації та трансляції багатогранного народного досвіду, відображаючи моральні, соціальні та культурні цінності спільнот. Аналіз різних підходів до визначення та класифікації паремій свідчить про їхню багатоплановість і необхідність продовження систематичних досліджень у межах як фольклористики, так і мовознавства. Порівняльний аналіз українських та польських паремій дозволяє простежити впливи, взаємозбагачення культурних традицій і трансформацію ціннісних орієнтирів у суспільстві. Зокрема, дослідження прислів'їв про родину дає змогу виявити особливості формування морально-ціннісних домінант у різних культурних контекстах, підкреслюючи роль паремій у розвитку міжкультурного діалогу та збереженні національної самобутності.

1.2. Національно-культурний компонент в структурі паремій

Паремії вже протягом багатьох десятиліть залишаються предметом різнобічного аналізу в межах традиційних мовознавчих, компаративних, пареміологічних та фольклористичних досліджень. Результатом цих студій стали сотні наукових праць, у яких висвітлено специфіку структури, семантики, стилістики та – значно рідше – функціонування паремійних одиниць у різних мовах. Проте, попри наявність значного теоретичного доробку, статус паремій як

повноцінного об’єкта лінгвокультурологічного аналізу досі не має остаточної однозначної інтерпретації.

У лінгвістиці, компаративній лінгвістиці та пареміології загальноприйнято розглядати прислів’я й приказки як мовні одиниці, що реалізуються в мовленні. Це пояснюється тим, що паремія, з одного боку, є завершеним текстом, а з іншого – її функціонування у певному мовному колективі є стабільним і загальноприйнятим (тобто належить системі мови). Вона використовується усіма носіями колективу у переважно незмінній формі, хоч ця форма не завжди цілком мотивована її внутрішньою семантичною структурою [62 с. 246]. Попри те, що більшість паремій є смислово та формально завершеними висловами, здатними передавати повну думку незалежно від навколишніх висловлювань, у реальному мовленні вони функціонують як наперед задані мовні кліше. Тому самостійно, поза контекстом або поза певною мовленнєвою ситуацією, вони фактично не вживаються. Водночас у наукових описах їх частіше розглядають саме поза контекстом, за винятком окремих праць, де досліджується функціонування паремій у художніх текстах [72; 55].

Хоча жоден із дослідників паремій не заперечує, що ці мовні знаки володіють усіма основними конституційними ознаками фразеологічного рівня – семантичною цілісністю, сталістю, фіксованим компонентним складом, відтворюваністю, а також здатністю виражати певні граматичні категорії, - питання про їхній статус у сучасному мовознавстві досі лишається дискусійним і остаточно не розв’язаним [3].

У науковій традиції прислів’я й приказки зазвичай кваліфікують як окрему групу мовних одиниць комунікативного типу в межах фразеологічного рівня. Водночас, попри численні спроби представників структурної пареміології створити чітку й впорядковану систему паремійних моделей, ці одиниці не становлять однорідної групи ані за структурною організацією, ані за

семантичними характеристиками, ані за функціональним призначенням [3, с. 100].

Якщо специфіка конструкції прислів'їв і приказок переважно розглядається у працях пареміологів [8; 11], то їхня граматична організація становить предмет аналізу загального мовознавства. Зокрема, О. В. Мерзлікіна детально описує граматичні категорії, насамперед статус дієслова й іменника в паремійних висловах [36, с. 7], тоді як С. Величко та Я. Прусіновський простежують трансформації мовної структури прислів'їв у різні історичні періоди, систематизуючи матеріал за належністю до частин мови або за синтаксичною функцією [18, с. 228]. Дієслівні граматичні категорії в межах прислів'їв отримують особливу репрезентацію. Найпомітніші з них – асиметрія та нерівнозначність форм числа і виду, зокрема функціонування імператива лише в однині; обмежене використання дієслів минулого часу, що свідчить про відсутність прив'язаності паремійних висловлень до конкретної ситуації; широке розуміння умовності, коли умовну семантику реалізують не лише складні умовні конструкції, а й причинкові, допустові речення та численні безсполучникові структури з різноманітними значеннями [63, с. 4-7]. Частотність уживання наказового способу також є значною: за підрахунками Є. Кокаре, імператив трапляється в кожній восьмій англійській паремії [18, с. 231]. Категорія способу становить граматичний центр формування модальності, засоби репрезентації якої були предметом аналізу на матеріалі українських і німецьких прислів'їв. Однак О. Крікманн застерігає від намагання побудувати функціональну класифікацію паремій за категорією способу, наголошуючи, що оцінність не має окремого граматичного маркера. До того ж існує думка, що кожне висловлювання виконує не одну, а всі свої основні функції одночасно [32, с. 150].

За своєю природою прислів'я – інструмент не стільки гносеологічний, скільки прагматичний, але їхньою характерною рисою, на відміну від інших жанрів фольклору, є відносна свобода вибору прагматичної мети: залежно від

ситуації один і той самий вислів може реалізовувати різні прагматичні інтенції. Унікальне поєднання індивідуальності прислів'їв як оригінальних, осмислених народно-авторських текстів, створених у певних історико-соціальних умовах, із їх узагальненістю й формальністю, що наближає їх до слова, робить прислів'я водночас і метою, і засобом, на відміну від слова, яке є лише засобом досягнення певного комунікативного результату. Показово, що науковому мисленню також притаманне поєднання конкретності, індивідуалізованості та узагальненості – відрив від конкретного факту вважається найвищим рівнем інтелектуальної діяльності. Це спостереження стало підставою для Т. Ніколаєвої висунути гіпотезу, згідно з якою індивідуальне протиставляється не одному, а двом семантичним полям: з одного боку – узагальненому, а з другого – неозначеному. Завдання прислів'їв полягає в тому, щоб заміщувати перше другим, створюючи враження, ніби друга категорія і є першою [32, с. 161]. Загалом, попри розбіжності підходів у пареміології та мовознавстві, зумовлені різними дослідницькими завданнями, спільність об'єкта аналізу зумовлює активне використання результатів пареміологічних студій у лінгвістичних розвідках. Це зокрема підтверджує зіставно-типологічна характеристика паремійних одиниць польської, української та англійської мов [53].

Предметно-тематична та логіко-семіотична класифікація паремій дає змогу засвідчити дивергентність семантичної структури прислів'їв і приказок досліджуваних мов, які у міжмовному зіставленні поділяються на паремійні еквіваленти – тобто одиниці з цілком або майже тотожною семантикою та повною чи частковою структурною відповідністю – і паремійні аналоги, або міжмовні паралелі, що характеризуються розбіжностями як зовнішньої, так і внутрішньої форми. Трактування понять «еквівалент» і «аналог» у зазначеному дослідженні дещо відрізняється від їх звичного розуміння в лінгвістиці [69, с. 7-9]. Якщо еквівалент у традиційному значенні — це мовна одиниця, рівнозначна іншій за функцією, то до еквівалентних паремій у межах праці віднесено вислови,

які виступають функційними відповідниками навіть за умови повної структурної і часткової семантичної невідповідності. Міжмовні паремійні аналоги, навпаки, становлять такі прислів'я й приказки, що демонструють структурну тотожність разом із майже повною семантичною та функційною відповідністю.

Вивчення семантики й стилістичних особливостей паремій різних мов у численних працях безпосередньо пов'язується з аналізом специфіки їхньої синтаксичної організації та функційного потенціалу. Функційна самостійність паремій зумовлена специфічними формами номінації (образною, неозначено-суб'єктною, безсуб'єктною, непрямою) і предикації (розгорнутою, згорнутою, глибинною). Номінативні структури усувають конкретну особову перспективу прислів'їв, що створює умови для їх соціально спрямованої інтерпретації, тоді як типи предикації формуються відповідно до передбачуваного комунікативного впливу за механізмом пріоритетних стратегій, який підсилює комунікативно важливі елементи смислу та послаблює ті, що мають вторинне значення.

Проблема розмежування паремійних синонімів і варіантів стала предметом уваги як лінгвістів, так і пареміологів. Через відсутність усталеного й однозначного трактування цих понять під паремійними варіантами розуміють семантично ідентичні прислів'я та приказки, у яких фіксуються певні граматичні модифікації або часткові зміни лексичного складу (переважно за рахунок використання лексичних синонімів, а також окказіональних лексичних субституцій). Паремійні синоніми ж становлять висловлювання, що за незначної семантичної розбіжності демонструють варіативність у значеннєвих відтінках, стилістичних характеристиках та образності. Лінгвокультурологічний аналіз паремій, зокрема вивчення специфіки реалізації універсального й національного у цих традиційних фольклорних текстах, здійснювався у двох наукових площинах, що зумовлено подвійним статусом паремій: як фольклорних жанрових текстів і як мовних одиниць, семантика яких формується через особливості відображення в свідомості тієї об'єктивної реальності, що

позначається ними, тобто через специфіку взаємодії мови і мислення. Смислова структура прислів'їв, які являють собою узагальнено-метафоричний інтегрант уявлень і понять, що охоплює різні компоненти денотативної ситуації, має двоїстий характер: пізнавальний, або інформативний – позамовний (орієнтований на певний сегмент дійсності), та субстанційний – мовний [3, с. 92].

До аналізу історико-типологічних і генетичних зв'язків між прислів'ями й приказками різних мов у межах пошуків інтернаціонального та національного в паремійних масивах звертається латвійська дослідниця Е. Кокаре [18]. Особливе значення у вивченні універсальних засад формування національних паремійних корпусів має внесок засновника структурної пареміології Г. Пермякова, який зводить багатоманіття прислів'їв народів світу до порівняно невеликого кола семантичних інваріантів [70, с. 154]. Я. О. Сулейманова аналізує не лише національні та інтернаціональні риси американського провербіального корпусу, а й наголошує на його глобальному характері, що вона пов'язує з поширенням американської культури в країнах Європи, водночас зазначаючи, що частка власне американських прислів'їв у цьому корпусі залишається незначною (не перевищує 5%) [70, с. 12].

Опираючись на переконання щодо загальнолюдської спільності мислення, С. Гродзька вважає можливим типологічне узагальнення прислів'їв різних народів на основі ізоморфізму логічних структур і конвергентності поетичних форм [1, с. 41]. На її думку, передумовою повноцінного дослідження інтернаціональних паремій є аналіз смислу й форми прислів'я у його «першоджерельній» письмовій фіксації та тих трансформацій, яких цей смисл і форма набувають у рамках національних мов. Водночас для вивчення національних паремійних одиниць необхідним є з'ясування історико-соціальних та побутових засад виникнення конкретного прислів'я і тих варіантів, що сформувалися в процесі його функціонування [5, с. 21].

Розмежовуючи генетичні та типологічні зв'язки слов'янських приказок, Н. Д. Дашенкова спирається на здобутки пареміологічних студій, проте акцентує особливу увагу на конкретному мовному втіленні й внутрішній семантиці аналізованих одиниць, що зумовлено лінгвістичним характером їх інтерпретації. Дослідниця виокремлює три типи міжмовних паремійних кореляцій:

- подібність мотиву за істотної розбіжності образної сфери та структурної організації;
- збіг образу за умов повної структурної тотожності;
- відповідність образу при варіативності структури в межах усталеної загальномовної схемно-моделювальної основи [11, с. 8].

Прислів'я і приказки слугують матеріалом для виявлення загальнолюдських і/або специфічно етнічних констант мовної свідомості у працях багатьох дослідників вітчизняної та зарубіжної наукових традицій. В українському мовознавстві першою системною спробою створити теоретико-методологічну основу для вивчення універсального й національного в паремійних фондах мов стала праця І. Голубовської, де запропоновано міжмовну класифікацію паремій, побудовану на взаємодії їхнього змістового, формально-образного та експресивно-стилістичного компонентів [9, с. 59].

Дослідниця поділяє українські, англійські та польські паремії на такі групи:

- одиниці, що перебувають у відношеннях абсолютної смислової, образної та експресивно-стилістичної еквівалентності;
- висловлювання з повною смисловою, але частковою образною та експресивно-стилістичною відповідністю;
- паремії, між якими наявна часткова смислова кореляція та специфічна образно-стилістична еквівалентність;
- безеквівалентні паремійні одиниці [10, с. 67].

Питанням лінгвосеміотичної реконструкції традиційної народної картини світу на основі прислів'їв календарної тематики — особливої групи паремій, що

вирізняється як за смисловою, так і за формально-граматичною організацією, а також функційними параметрами — присвячено дослідження С. Єрмоленко. Міфологізм прогностичних прислів'їв, який є однією з ключових їх характеристик [12, с. 175], дає підстави розглядати цю групу як універсальну, а також як одну з найдавніших і найбільш структурно однорідних у межах національних паремійних корпусів. Це зумовлено тим, що міфологічний тип мислення традиційно вважається первинним (хоча ця «первинність» не завжди передбачає сувору історичну послідовність) етапом у становленні культурних відмінностей.

Дослідження специфіки різномовних проявів універсального та національно зумовленого в пареміях спирається на антропоцентричний підхід у трактуванні мовних явищ – підхід, закладений у працях В. фон Гумбольдта, Л. Вайсгербера, Е. Сепіра, Б. Уорфа та представників неогумбольдтіанства, а також підтриманий сучасними мовознавцями як один із базових методологічних орієнтирів у аналізі мовних одиниць [3, с. 104]. Такий кут розгляду є особливо доречним у дослідженні паремій, оскільки всі прислів'я й приказки – навіть ті, що описують явища живої чи неживої природи – опосередковано стосуються людини, її досвіду та моделей поведінки.

Розв'язання зазначених питань невід'ємно пов'язане зі студіюванням людської свідомості, процесів сприйняття і концептуалізації дійсності. Попри універсальний характер мисленнєвих механізмів і формальну етнокультурну нейтральність перцептивної діяльності, у ході соціалізації й енкультурації особистості («вростання» у культуру) засвоюються локальні (групові) лінгвокультурні смисли. Це відіграє суттєву роль у формуванні самоідентичності людини в межах інгрупових та автогрупових взаємин. У такому контексті мова виступає не лише інструментом чи «технікою» формування модальних етнопсихічних типів, а й ключовим елементом соціокультурного простору, в який інтегрується особа [31].

З огляду на це цілком аргументованою видається думка О. С. Снітко про те, що людська свідомість завжди позначена етнічно, оскільки в основі світосприйняття будь-якої спільноти лежить власна система предметних значень, соціальних стереотипів і когнітивних моделей. Унікальність кожної етнічної культури постає як наслідок специфічного способу організації елементів життєвого досвіду, притаманного лише їй [69, с. 7].

Уявлення про світ колективного творця паремій – узагальненого homoethnicus, носія певної колективної етнічної ідентичності – доцільно описувати через поняття «колективної свідомості» та «побутової свідомості». Побутову свідомість, відповідно до філософських інтерпретацій, розуміємо як донауковий рівень осмислення дійсності, сформований на базі емпіричних узагальнень, які фіксують зв'язки людини зі світом і відображаються крізь призму її потреб та інтересів [2, с. 81]. Певна абстрактність і надетнічний характер цих понять є очевидними, зважаючи на внутрішню варіативність і неоднорідність світосприйняття різних спільнот, що актуалізується на різних мовних рівнях. Наприклад, окремі субетнічні відмінності світоглядних уявлень чітко фіксуються у збірках українських прислів'їв та приказок М. Номиса й І. Франка, однак це не заперечує можливості використання матеріалів обох колекцій для аналізу специфіки української побутової свідомості.

Універсальність як ключова характеристика різномовних паремійних масивів зумовлюється загальнолюдськими закономірностями мислення, тяжінням до образного осмислення навколишнього світу, а також історією формування паремійного фонду європейських мов, що розвивалися в умовах постійних взаємовпливів і запозичень. Саме ці чинники спричиняють появу міжмовних паремійних відповідників, які виникали на ґрунті подібних механізмів мислення й у схожих життєвих обставинах. При цьому наявність міжмовних аналогів не свідчить про повну тотожність концептуалізації певних змістів у різних культурах; однак сам факт «укорінення» запозиченої одиниці

(незалежно від її походження) в національно-мовному середовищі вказує на існування лінгвально-образних та світоглядно-ціннісних підстав для подібного сприйняття [44, с. 142].

Різномовні прислів'я й приказки становлять не просто сукупність одиниць і навіть не систему, організовану за граматичними, логіко-семіотичними чи предметними параметрами, а своєрідний цілісний простір, у межах якого позиційні та логічні взаємозв'язки набувають просторової організації. Уявлення про паремії як певну форму «зв'язності» частково корелює з математичним трактуванням топологічних і метричних просторів. Н. Пашенько слушно підкреслює, що «у великій кількості прислів'їв задана не лише "топологія" (оскільки можемо визначати "близькі" й "далекі" прислів'я), але й "метрика" (точніше, "квазіметрика", адже, встановлюючи відносну близькість прислів'їв, ми не здатні виміряти відстань між ними точно)» [49, с. 125]. У мовознавстві топологічні й метричні параметри паремійного простору виявляються передусім у відношеннях синонімії, антонімії та омонімії. Водночас «просторовість» паремій є також наслідком універсальності значної частини прислів'їв різних мов, у яких на широкому ідіоетнічному тлі вербалізуються переважно загальнокультурні стереотипи свідомості. Це підтверджує відсутність жорсткої етнокультурної детермінованості світосприйняття та засвідчує лише національно зумовлене акцентування певних його аспектів, що й формує індивідуальний образ кожної культури.

Отже, сучасні підходи до аналізу традиційних об'єктів лінгвістичних досліджень відкривають широкі можливості для комплексного вивчення прислів'їв і приказок як окремих мов, так і в міжмовному порівнянні із залученням екстралінгвальних даних, що, у свою чергу, дає змогу робити важливі лінгвокультурологічні узагальнення.

1.3. Предметне та символічне, національне й інтернаціональне у змісті паремій

Л. Запорожець наголошує, що будь-яка паремія постає як концептоскладова метафора, у якій акумульовано колективний досвід осмислення дійсності та оцінювання її явищ і об'єктів [15, с.155]. Концепт у цьому контексті визначається як операційна змістова одиниця інформаційної діяльності людини, що забезпечує отримання знань про об'єкти та їхні властивості. Відповідно, концепти варто розглядати як фрагменти знань і досвіду суб'єкта про навколишній світ, тобто як когнітивні елементи його сприйняття й розуміння. Звідси випливає, що будь-яка паремія поєднує дві змістові площини – предметну та символічну. Перша, з позицій семантичної структури, має поверхневий характер і відображає інформацію про реальні взаємозв'язки між предметами та їхніми властивостями, яка реалізується через відповідні поверхневі концепти. Друга частина семантичної структури є глибинною, оскільки виконує символічну функцію, надаючи поверхневому компоненту додаткових конотативних нашарувань [23, с. 158]. Ця символічна площина концептосфери паремії є множиною, що включає ті самі базові концепти, але у вигляді символів, які наділяють їх конотативністю. Кожен базовий концепт у межах певної паремії співвідноситься лише з одним можливим символом. Ядерною зоною тут виступають концепти-символи, тоді як периферію становлять когнітивні уявлення, сформовані під впливом цих символів. Наприклад, «*яблуко*» символізує дитину чи малюка, «*яблуня*» – батьків, а взаємозв'язок між ними втілює ідею спадковості, родинного зв'язку, передачі рис. Для більшої частини паремій структура концептосфери та співвідношення її предметної й символічної площин є симетричними: під час їх сприйняття чи використання домінантною виявляється саме символічна частина. Однак існують і такі паремії, у яких частини концептосфери формуються з базових концептів і

когнітивних уявлень, що не перетинаються, не мають можливості бути поєднаними предметно-символічними відношеннями та не утворюють єдиного когнітивного цілого. Загальний зміст таких одиниць виходить за межі їх буквального змісту (*На городі бузина, а в Києві дядько*).

Таким чином, кожна паремія має власну специфіку взаємодії предметної та символічної складових її змістової структури. Ці взаємовідношення репрезентують три основні типи: симетричні, коли концепти й когнітивні уявлення предметної частини корелюють із відповідними символами та асоціативними уявленнями другої; асиметричні, у яких символічна площина відсутня або виявляється незаповненою; та нульові, за яких обидві частини концептосфери не утворюють змістовних відповідностей [23, с. 158]. Існування міжмовних паремій підтверджує, що певна частина символів у складі паремійного фонду будь-якої мови має запозичений або інтернаціональний характер, на що звертав увагу ще І. Франко. Іноетнічні елементи інтегруються у відносно замкнену систему української словесності лише за умови виконання низки позитивних функцій, які сприяють її динамічному розвитку. «Націоналізація» запозичених компонентів становить закономірний етап репрезентації особливого типу народної творчості, що передбачає їх «пригладжування», трансформацію та узгодження з усталеними принципами традиції. Запозичення є цілеспрямованим і осмисленим процесом, який супроводжується певними змінами на рівні інваріантної структури (сюжет, мотиви тощо). У колі пареміологічних досліджень ключовою проблемою постає визначення співвідношення інтернаціональних і національних складників у межах паремійного масиву. Збагачення національного репертуару іншомовними зразками відбувається лише за умови їх відповідності світоглядним настановам народу-реципієнта та суголосності його ментальному типові. Подальшим етапом відбору стає процес націоналізації цих одиниць, а саме запозичення виконує роль суттєвого чинника розвитку словесної культури в цілому [18, с. 228]. Як зазначає

С. Пилипчук, ще Ф. Колесса намагався вирізнити в паремійному корпусі національні й інтернаціональні пласти [51, с. 81]. І. Голубовська доходить висновку, що повна змістова та формальна тотожність міжмовних паремій трапляється доволі рідко й зазвичай зумовлена походженням цих одиниць зі спільного латинського джерела. Значно частіше фіксуються паремії, що перебувають у відношеннях повної змістової, але часткової образної та експресивно-стилістичної відповідності, а також паремії, які характеризуються частковою змістовою та специфічною образно-стилістичною еквівалентністю.

Природа паремій стала об’єктом дослідження у багатьох вимірах: структурносинтаксичному, семантичному, семантико-прагматичному, структурносеміотичному та лінгвокультурологічному. У мовній системі паремії традиційно тлумачилися на двох рівнях – синтаксичному та фразеологічному. Такі властивості, як сталість, відтворюваність і семантична цілісність зближують паремії з фразеологічними одиницями. Водночас продуктивним є розгляд паремій не тільки як мовних одиниць, а насамперед як специфічних комунікативних утворень народного мовлення. Саме такий підхід дає змогу з’ясувати, яким чином паремія функціонує як знак певної ситуації, як вона співвідноситься з нею, яким чином у ній репрезентується конкретна життєва подія, тобто які семантичні зміщення відбуваються в компонентах усталеного висловлення і як на мовленнєву ситуацію впливають етнокультурні та інші фактори, закладені у зміст паремій.

Пареміям властивий значний номінативний потенціал: вони здатні представляти типову ситуацію у процесі комунікації, заміщувати її у мисленнєвих операціях, виконувати роль її вказівника або умовного знака. Номінативна функція паремій має вторинний характер, оскільки вони призначені насамперед для емоційно-оцінної характеристики типових явищ і життєвих обставин. Паремії поєднують усі риси мовного знака – одиниці мовної діяльності,

яка становить єдність мови та внутрішнього й зовнішнього мовлення. Тому вони одночасно функціонують і як одиниці мови, і як одиниці мовлення.

Підґрунтям паремійного фонду є метафоризовані мініатюрні висловлення, насичені образністю. Еволюцію образних паремій можна подати так: образний вислів, що узагальнює спостереження, – інакомовність, зумовлена асоціативністю, – символічний знак. Спостереження за довкіллям, рослинним і тваринним світом переосмислювалися і переносилися на соціальні явища та людські взаємини. Антропометризм став однією з провідних ознак паремій: образ певного категоріального класу (тварини, предмета тощо) накладається на представника іншого класу (людину), наділяючи його характерними властивостями першого. Образ та риса, яку він формує, настільки тісно поєднуються, що сам образ набуває символічного статусу. Символічного значення набуває й лінгвоментальна формула – носій такого образу-символу. Завдяки здатності відбивати особливості народного світогляду, культури, традицій і звичаїв паремії поступово формують образно-символічний зміст. Слова-символи в їхній структурі здебільшого зберігають спільні семантичні риси з відповідною лексемою нейтрального значення; саме ця семантична спільність забезпечує мотивованість усього вислову та формує його внутрішню форму. Символічність властива не лише образним пареміям: кожне таке висловлення не просто називає (виконуючи знакову функцію), а й символізує, тобто передає сутність певної типової ситуації.

Стаючи символом, паремія не лише відтворює сутність певної події чи явища, а й уособлює певну ідею в цілісній та завершеній формі, вирізняючись потенційно невичерпною глибиною смислового наповнення. Згідно з поглядами О. Дуденко, символи у слов'янській пареміології виконують низку ключових функцій: пізнавально-світоглядну, регулятивно-адаптивну та комунікативно-мнемонічну, що забезпечує трансляцію етнокультурних знань. Таким чином, у процесі становлення та функціонування українські паремії розвивалися за

моделлю «*знак – образ – символ*»; набуваючи вторинної номінативності та знакової природи, вони поступово проходили етапи символізації [11, с. 10].

Значна частина паремій представлена компаративними висловленнями, оскільки порівняння відіграє істотну роль у пізнавальному процесі: пізнання світу відбувається шляхом співставлення явищ і встановлення їхніх подібностей чи відмінностей. Саме через цей механізм відбувається виявлення характерних ознак і подальше їхнє номінування. Оскільки будь-яка паремія вибудовується на співвіднесенні зовнішньої семантичної форми з внутрішнім змістом, компаративний компонент є її невід'ємною складовою. Як зазначає Г. Садова, аналіз паремій, що ґрунтуються на порівнянні як різновиді співвіднесення, важливий не лише для опису категорії компаративності, а й для глибшого розуміння семантичної специфіки паремій загалом. Компаративність постає як широка категорія, що включає весь спектр можливих мовних засобів вираження значення порівняння, зокрема й форми ступенів порівняння [63, с. 12].

Найпоширенішими образно-значеннєвими центрами компаративних паремій виступають природні символи: зоосимволи (*вовк, голуб, змія*), флоросимволи (*трава, горох*), елементи неживої природи (*лід, вогонь, золото*), предметні символи (*свічка, дрібина*) та соматичні образи (*рука, око*). Серед них особливо частотними є символічні образи тварин. Виділяється група ключових фаунових символів (*вовк, кінь, свиня, кіт*), що мають стале символічне навантаження у слов'янській культурній традиції та народних уявленнях [23, с. 104].

Отже, лінгвісти приділили значну увагу як визначенню природи символу, так і аналізу особливостей його структури та функціонування. У центрі дослідницьких інтересів перебували питання про місце символу в композиції паремії, а також про витоки символічних одиниць, представлених в українських прислів'ях і приказках. Особливої актуальності набуває вивчення символів, що не належать до сфери фауни чи флори, оскільки вони трапляються рідше та є

менш опрацьованими порівняно з іншими групами слів-символів у складі українського паремійного фонду.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1

Узагальнюючи результати аналізу, проведеного у межах трьох підрозділів, можна стверджувати, що сучасні підходи до дослідження фольклорних паремій ґрунтуються на комплексному розумінні їхньої природи як знаків мови та культури, що водночас функціонують у комунікативному, когнітивному та етнокультурному вимірах. Паремії постають не лише як стійкі мовні одиниці з усталеною семантикою та структурою, а як багатовимірні утворення, у яких поєднуються мовні, мисленнєві та культурно-національні коди.

Розгляд національно-культурного компонента дав змогу встановити, що паремії відображають специфічні риси народного світогляду, ментальні моделі та ціннісні орієнтири, забезпечуючи спадкоємність традиції та трансляцію етнокультурних знань. Національна маркованість паремій реалізується через характерні образи, символи, мотиви та стереотипи, що закріпилися в мовній свідомості українського етносу. Водночас у структурі прислів'їв і приказок наявний пласт інтернаціональних елементів, які, будучи творчо адаптованими, інтегруються у національний паремійний фонд і співвідносяться з ментальністю народу-реципієнта.

Дослідження співвідношення предметного й символічного, національного та інтернаціонального компонентів показало, що паремія є поліструктурним знаком, у змісті якого поєднуються поверхнева предметна сфера та глибинна символічна площина. Саме символізація забезпечує багатошаровість смислу, перетворює буквальне зображення на універсальний концепт, робить паремії здатними до узагальнення досвіду та репрезентації типових життєвих ситуацій. Різні типи співвідношення між предметною та символічною частинами –

симетричні, асиметричні й нульові – засвідчують складність внутрішньої організації паремій, а також різні моделі їхнього культурного функціонування.

Таким чином, фольклорні паремії постають як цілісні, багатовимірні одиниці, що поєднують мовну стійкість, культурно-національну специфіку, символічну глибину та інтернаціональну відкритість. Така синтетична природа зумовлює їхню високу комунікативну ефективність, пізнавальну цінність та ключову роль у збереженні й трансляції етнокультурної пам’яті народу.

РОЗДІЛ 2. ҐЕНДЕРНІ ДОМІНАНТИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

2.1. Риси та стереотипи жінок у пареміях

У жіночій картині світу, репрезентованій українськими прислів'ями та приказками, виокремлюється дев'ять основних семантичних груп, що формують стереотипні уявлення про соціальну роль жінки. До них належать уявлення про привабливу зовнішність, заміжжя, материнство, хазяйновитість, жіночу роботу, а також стереотипи щодо балакучості, підступності, безглуздого та непередбачуваного характеру, слабкого й нелогічного розуму. У межах цього масиву простежуються стереотипи як з позитивною, так і з негативною конотацією. До позитивно оцінених традиційно належать уявлення, пов'язані з материнською роллю, заміжжям, доглянутою зовнішністю та хазяйновитістю жінки. Натомість негативно забарвленими виступають образи жіночої балакучості, непослідовного або нелогічного мислення, емоційної нестабільності, підступності. Окремої уваги потребує категорія «жіноча робота», яку доцільно розглядати як нейтральну. У цій групі акцент зміщується не на оцінний компонент, а на відтворення традиційних уявлень щодо професійних та побутових функцій жінки, що сформувалися внаслідок тривалого історичного розмежування трудових ролей. Саме ці уявлення репрезентують стійкі соціокультурні стереотипи, віддзеркалені у фольклорних пареміях.

Стереотип "***Жіноча робота***" реалізується у низці паремій: жіноча робота заніколи не засинає; жіноча праця зникає у помиях; уміла варити, але не вміла подавати; наварила галушки, та нікому їх з'їсти; поки баба напече книші, у діда й душа згасне; видно, що кума пироги пекла, бо й ворота в тісті; дарма, що кума бліда, аби лиш пиріг спекла; влітку й качка прачка, а взимку й Тереса не до роботи; як прялося, то й спалося, а як перестала прясти, то й сон не йде.

Семантично споріднені групи стереотипів із позитивною оцінкою — категорії "***Привабливa зовнішність", "Заміжжя", "Материнство", "Хазяйновитість***", які частково зумовлюють одна одну. Сукупність цих уявлень формує ідеалізовану модель жіночої ролі, спрямовуючи молоду дівчину визначеним суспільством шляхом; тобто згідно зі стереотипами, вродлива дівчина виходить заміж, народжує дітей і добре господарює.

Стереотип "***Привабливa зовнішність***" виражено у прислів'ях і приказках, що, окрім констатації краси, містять настанови щодо вибору нареченої: *гарна дівчина, мов калина в полі; нашій Горпині личить і хустина; хоч на підошви поглянь – така красива; і воза не водила, а двір прикрасила; гарна, хоч води з лиця напийся; траву оглядай удень, коли роса спадне, а дівчину – в будень, коли без убрання та взута просто.*

Одну з найчисленніших груп становлять прислів'я і приказки про стереотипи, пов'язані із "***Заміжжям***": *засватана дівчина всім здається кращою; дівчина особливо пишна після весілля; перебірлива дівчина й до сивини в дівках засиджується; піду за старого – соломою вкрию, за молодого – сама зігрію; жінка чоловікові подруга, а не служниця; жінка тримає три кути в хаті, а чоловік лише один; у дівках жила — сльози лила, заміж пішла — та й вити почала; заміж виходити — не те саме, що перечекати негоду.*

Жіночий стереотип "***Материнство"*** наповнений винятково позитивними конотаціями, пов'язаними з уявленнями про емоційне тепло, турботу й уважність. Образ матері асоціюється з такими жіночими якостями, як материнська опіка та співчутливість, особлива магічна сила жінки, мудрість і духовне зростання: *дитина плаче, а матері боляче; у дитини заболить пальчик, а в матері – ж серце; мати шкодує своїх дітей – і малого, і великого; на сонці тепло, а біля матері затишно; мати все життя мене дурила: казала "битиму", та не карала; покинеш матір – сам пропадеш; не існує такого товару, за який можна було б купити маму.*

Паремії, що відбивають стереотип "***Хазяйновитість***", репрезентують провідну роль жінки в домашньому господарюванні: *не тим хороша, що чорноброва, а тим, що до роботи здатна; за недосвідченою господинею в хаті всі кути нарікають; у доброї господині й півень несеться; дві господині в одній хаті й за кошеня не впораються.*

До стереотипів із негативним забарвленням належить найчисленніша група зі значенням "***Балакучість"***, адже народна традиція фіксує приклади жіночої мовної активності ще з давніх часів: *гомоніла, доки зовсім потомилась; балакала-говорила сім мішків гречаного Гаврила; ледве від сімох "відгавкалась"; що Гапці на вухо скажеш – те й Векла довідається; наговорила: на осиці кислиці, а на вербі груші; одна збрехала, друга переплутала, третя ще й по-своєму перебрехала; де дві баби та гуска – там і весь базар гуде.*

Стереотип "***Безглуздий та непередбачуваний характер***" традиційно застосовується винятково до жінок, хоча й чоловіча поведінка не завжди видається послідовною або вмотивованою. Хоч ця категорія менш представлена, ніж попередні, вона все ж фіксується у народних прислів'ях і приказках: *невигода нашій бабці ні на печі, ні на лавці; така, що вскочить і вискочить; варися борщ, а я піду москаля побачу; нате й мій глек на капусту, щоб і я була Химка; сама б собі на це й їсти не дала; і шити, й варити, і завтра Великдень; не жінка та, що сім разів на день не введе чоловіка в оману; де чорт не впорається, там жінка дасть раду.*

Стереотип "***Підступність***" також репрезентований в українській пареміології переважно жіночими персонажами та має на меті підкреслити нібито залежність жінки від чоловіка й нездатність контролювати свої вчинки без "сильної руки": *в середу постила, а кобилу вкрала; баба сама сметану злизала, а звинуватила кота; гадюка, хоч грій її, усе одно вкусить; в очі – лисицею, за очі – вовчицею; Ядзя з пекла родом; біда породила бабу, а біду – чортова мати; баба*

і чорт – то однакові родичі; бабу й чорт не перехитрить; де дідько не посіє, там баба вродиться.

Найстійкішим у чоловічому середовищі вважається стереотип "***Слабкий та нелогічний розум"***, який зберігає популярність і в сучасному соціумі. Чоловіки нерідко схильні відносити жінок до категорії умовно недієздатних, наділяючи їх несерйозністю та непередбачуваністю: недогода бабиній дівці: *захотілося мерзлого в Петрівку; вибирала дівка, та вибрала дідька; жартувала баба з колесом, поки в спицях не застрягла; бабині сльози: чим більше втихомирюй, тим рясніше течуть; баба — як глиняний горщик: витягнеш із печі, а він іще дужче шипить. У повсякденній комунікації важко знайти чоловіка, який не висловив би узагальнення на кшталт "усі жінки нерозумні": баб'ячий розум – баб'яче коромисло: криве, зазубріне й не на обидва боки; собака розумніша за бабу, бо на хазяїна не гавкає.*

Отже, зіставивши всі семантичні групи жіночих стереотипів, можна дійти висновку, що значна частина прислів'їв спрямована на змалювання характерних моделей жіночої поведінки та покликана орієнтувати чоловіків у виборі "найвідповіднішої" супутниці. У пареміях найповніше репрезентовані ключові етапи жіночого життєвого циклу – шлюб, народження та виховання дітей, які у традиційних уявленнях українців асоціюються насамперед із жіночою роллю. Доволі докладно розроблений мотив привабливої зовнішності. Часто фольклорні вислови створюють образ сильної, владної, а подекуди й агресивної жінки, здатної тримати недбалого чоловіка "в залізній руці" [17, с. 94]. Водночас у контексті материнських функцій постає зовсім інша постать – ніжної, турботливої дружини та матері. Зважаючи на те, що народна творчість подає вкрай суперечливі характеристики жінки, її поведінки та комунікативних звичок, можемо припустити, що образ жінки значною мірою формується відповідно до очікувань та уявлень чоловіка, який перебуває поруч.

Польські паремії, подібно до українських, відтворюють колективні уявлення про жінку, її призначення та поведінкові моделі, закріплені у народній свідомості протягом століть. На основі аналізу зібраного матеріалу можемо виділити кілька стійких тематичних груп, що відповідають певним стереотипним рисам, приписуваним жінкам у польській культурній традиції: мінливість характеру, балакучість, емоційність та підступність, слабкий розум, хазяйновитість, залежність від чоловіка, а також оцінку зовнішності та її вплив на жіночу поведінку.

Однією з найбільш поширених характеристик є твердження про мінливість жінки, її емоційну нестабільність та непередбачуваність. У пареміях ця риса постає як усталений і майже біологічно зумовлений аспект жіночої натури: *„Kobieta zmienną jest”, „Baba jak pogoda – zmienia się co chwila”.* Порівняння жінки з погодою підкреслює раптовість змін у її настрої, що не піддається логічному поясненню. Подібне уявлення підсилюється й висловами на кшталт *„W kobiecym sercu społem mieszka diabeł z aniołem*”, де показано дуалістичність жіночої натури – поєднання доброти й злості, лагідності та агресивності.

Низка польських прислів’їв демонструє традиційне сприйняття жінки як істоти хитрої, здатної до обману чи маніпуляцій. Це яскраво простежується в таких висловах, як „*Kobieca sztuka – oszukać chłopa”, „Nie masz kobiety, której by złe nie skusiło”.* Часто жіноча постать співвідноситься з диявольськими силами: *„Kobieta i diabeł to para”, „Diabeł z babą trzyma sztamę”, „Gdzie baba rządzi, tam diabeł się cieszy*”. Подібні паремії створюють образ жінки як істоти небезпечної, яка загрожує чоловічому порядку та потребує контролю з боку більш «раціонального» чоловіка.

Тема надмірної жіночої багатослівності домінує в багатьох польських прислів’ях. Паремії чітко підкреслюють зв’язок жіночої природи та невтамовної потреби говорити: „*Gdzie baba, tam gadanie”, „Babskie gadanie”, „Kobieta ma długi język”, „Baba bez języka jak wóz bez kół”.* Ідея про „*довгий язик*” натякає на

небезпечність надмірної комунікативності, що може призводити до сварок, пліток і конфліктів. Формула „*Baba babę całuje, a za oczy obgaduje*” демонструє і внутрішню жіночу конкуренцію, і схильність до дволикості.

Стереотип про обмежені розумові здібності жінки зустрічається в пареміях значно частіше, ніж у сучасному дискурсі. Народна мудрість приписує жінці легковажність та нераціональність: „*Kobiecy rozum lekki jak piórko*”. У прислів’ї „*Dziewczyna zakochana nie zna nad sobą pana*” підкреслюється, що емоції нібито повністю позбавляють жінку здатності приймати зважені рішення. Звідси постає образ людини, яка потребує керівництва й опіки, бо сама не завжди контролює свої дії.

У польських пареміях важлива роль відводиться зовнішності жінки — її краса нерідко трактується неоднозначно. Яскрава зовнішність пов’язується зі схильністю до зради або легковажності: „*Żona ładna zawsze zdradna”, „Ładna twarz nie zawsze idzie w parze z sercem”*. Часто підкреслюється марність сподівання на те, що краса гарантує щасливе життя: „*Ładna miska jeść nie daje”, „Gdzie uroda, tam i szkoda*”. У цих висловах жінка знову постає як потенційне джерело небезпеки для сімейної стабільності.

На противагу негативним характеристикам, у польській пареміології наявна й низка висловів із позитивною конотацією, що підкреслюють цінність жінки як берегині дому: „*Dobra gospodyni dom wesołym czyni”, „Gospodyni jak pszczoła – cały dom brzęczy”*. Ці прислів’я демонструють повагу до жіночої праці та пов’язують добробут родини з уміннями жінки. Важливою характеристикою постає й роль матері: „*Matka – pierwsza nauczycielka”, „Miłość matki nie zna granic”, „Lepsza matka biedna niż macocha bogata*”. Материнські риси в народній традиції посідають найвищу цінність, формуючи образ жінки як головної вихователькі.

Окрема група прислів’їв відображає патріархальне уявлення про неможливість існування жінки без чоловіка: „*Kobieta bez męża jak ryba bez wody”*.

Тут жінка сприймається як залежна від чоловічої опори та захисту. У цьому контексті показовим є прислів'я „*Do kobiety i do konia z przodu się postępuje*", яке натякає на необхідність контролю й навіть певної недовіри щодо жінки. Зрештою, вибір партнерки також подається як чинник, що визначає долю чоловіка: „*Jaka panna, taka żona", „Zła żona gorsza niż wojna", „Młoda żona – stara bieda".*

Польські паремії формують складну та часто суперечливу картину жіночого образу. З одного боку, жінка постає як істота мінлива, емоційна, схильна до обману та небезпечна для чоловічої стабільності. З іншого — підкреслюється її незамінна роль у домашньому господарстві, материнстві та збереженні родинного затишку. Однак домінують саме негативні стереотипи, що змальовують жінку як особу непередбачувану, надмірно балакучу, емоційно нестабільну та примхливу. Позитивні характеристики, пов'язані з материнством і хазяйновитістю, хоча й присутні, служать радше підтвердженням традиційної, патріархальної моделі, у межах якої жінка високо оцінюється лише тоді, коли відповідає очікуваним соціальним ролям. Таким чином, польські паремії репродукують традиційну систему гендерних стереотипів, у якій жінка розглядається переважно крізь призму поведінкових шаблонів, покладених на неї суспільством.

Порівняння українського та польського пареміологічного матеріалу дає змогу простежити як спільні риси стереотипних уявлень про жінку, так і національно зумовлені відмінності. Обидві традиції формувалися в умовах патріархального суспільства, де жіноча роль визначалась насамперед сімейно-побутовою сферою, що зумовило значну кількість приписуваних жінці характеристик, поведінкових моделей та соціальних очікувань.

Перш за все, і в українській, і в польській культурі домінує уявлення про залежний статус жінки від чоловіка. У польських пареміях це виявляється у висловах „*Kobieta bez męża jak ryba bez wody*", що перегукується з українським

образом жінки як такої, що «потребує опори» й не мислиться поза шлюбом. В обох традиціях заміжжя та сімейне життя постають як центральні події в життєвому сценарії жінки.

Спільним є також стереотип емоційної нестійкості та мінливого характеру. Польське „*Kobieta zmienną jest*" майже ідентичне українському уявленню про непослідовність жіночих рішень та настроїв. Емоційність подається не як індивідуальна риса, а як універсальна властивість жіночої природи.

У двох пареміологічних традиціях сильною залишається тема жіночої балакучості. Польські вислови „*Kobieta ma długi język", „Gdzie baba, tam gadanie*" відповідають українським „*Баба язиком світ обійде*", що свідчить про спільне уявлення про надмірну мовну активність жінок.

Показовою є також група паремій про підступність та хитрість. У польській традиції маємо такі формули, як „*Kobieca sztuka – oszukać chłopa", „Kobieta i diabeł to para",* що перегукуються з українськими: „*В очі лисицею, за очі — вовчицею", „Де чорт не зможе, там бабу пошле".* В обох випадках хитрість подається як властивість, що допомагає жінці компенсувати свою фізичну слабкість.

Не менш поширеним є акцент на зовнішності. Польські паремії „*Żona ładna zawsze zdradna", „Ładna miska jeść nie daje"* узгоджуються з українськими уявленнями про красу як рису, що може бути одночасно цінною та небезпечною. У двох традиціях фізична привабливість постає не лише як прикмета, але й як джерело потенційної проблематичності.

Позитивні стереотипи обох народів зосереджені навколо ролей матері та господині. Польські паремії „*Dobra gospodyni dom wesołym czyni", „Matka – pierwsza nauczycielka"* близькі українським висловам про мудрість, працьовитість і найвищу цінність материнської любові. Саме ці ролі стають основою позитивної жіночої концептосфери.

Попри численні паралелі, польські паремії мають виразніші елементи демонізації жіночої постаті. Такі вислови, як „*Diabeł z babą trzyma sztamę”, „Kobieta i diabeł to para”,* значно різкіші за українські аналоги, де жінку частіше змальовують як хитру, але не настільки «демонічну». Польська пареміологія виразніше пов’язує жіночу активність із хаосом, спокусою та злом.

В українських пареміях, натомість, більшою мірою розроблена тема жіночої роботи та господарності – чисельні вислови про домашню працю, традиційні обов’язки та заняття є характерною рисою саме української традиції. Польські прислів’я також містять подібні мотиви, проте вони менш розгорнуті.

Ще одна відмінність полягає у трактуванні жіночої сексуальності. У польських пареміях вона часто подається у зв’язку з невірністю чи небезпекою (наприклад, „*Żona ładna zawsze zdradna*”). В українських пареміях критика жіночої краси більш опосередкована й пов’язана не стільки зі зрадою, скільки з характерологічними рисами чи поведінковими моделями.

Отже, порівняльний аналіз показує, що українські та польські паремії відображають багато спільних стереотипних уявлень про жінку, зумовлених подібністю історичних умов, сімейного укладу та соціокультурних ролей. У двох традиціях жінка постає одночасно і працьовитою господинею, і люблячою матір’ю, і водночас істотою непослідовною, балакучою та схильною до хитрощів. Різниця полягає переважно в інтенсивності негативної оцінки: польська традиція частіше демонізує жіночий характер, тоді як українська наголошує на трудових обов’язках та практичних аспектах жіночого життя. Обидві системи паремій засвідчують амбівалентність традиційних уявлень про жінку, де позитивні риси та материнська жертовність співіснують із критичними характеристиками, що відображають стереотипні моделі поведінки та усталену народну оцінку ролі жінки в суспільстві.

2.2.. Риси та стереотипи чоловіків у пареміях

Українські паремії відбивають переважно чоловічу картину світу, у якій чоловік посідає центральне та владне становище. У більшості прислів'їв він фігурує як активний суб'єкт дії, адресант або адресат повчання, тоді як жінці традиційно відводиться другорядна роль. Аналіз відібраних паремій дає змогу виокремити ключові стереотипні уявлення про чоловіка, що циркулюють у народній мудрості. Серед зафіксованих стереотипів домінують позитивні, спрямовані на підкреслення чоловічої сили, значущості, розуму, мудрості та звитяги. Негативно забарвленими постають лише два мотиви — надмірна схильність до алкоголю та пристрасть до їжі, які народна традиція вважає типовими чоловічими вадами. У той же час усі інші аспекти поведінки та соціальної ролі чоловіка репрезентовані в позитивному або нейтральному ключі, що свідчить про виразний андроцентризм паремійної картини світу.

Важливе місце в репертуарі стереотипів займає мотив чоловічого розуму та мудрості, що протиставляється жіночій нелогічності. Такі вислови, як «*під його й комар носа не підточить», «не бажай синові багатства, а бажай розуму», «козак мовчить, а все знає»,* створюють образ чоловіка як носія раціональності та стратегічного мислення. Паремії також підкреслюють чоловічу передбачливість у сімейних стосунках: «*гарний чоловік і погану жінку красить», «як чоловік жінку любить, то й лиха жінка доброю буде*». У таких випадках мудрість трактується не лише як інтелектуальна, а й як соціально-комунікативна властивість.

Широко представлений також стереотип «сила в родині», який підносить авторитет чоловіка як голови дому: «*чоловік у домі – голова, а жінка – душа», «не потрібен і клад, коли у чоловіка з жінкою лад*». Ця модель водночас засвідчує взаємозалежність подружжя: маємо як прислів'я про негативні наслідки невдалого шлюбу («*як оженився, так зажурився», «не лихо журить і чужа*

сторона, а невдала жона»), так і вислови, що наголошують на важливості чоловіка в сім'ї та вихованні дітей («*краще сім раз горіти, аніж один раз овдовіти»; «вдовець – дітям не отець»*).

Окрему групу становить стереотип «***чоловічий приклад***», який закріплює уявлення про чоловіка як вихователя й морального орієнтира для дітей. Це засвідчують численні формули спадкової схожості: *«які самі, такі сини», «який батько, такий син», «який дуб, такий тин».* Чоловік постає носієм моделі належної поведінки, яку діти переймають у процесі соціалізації.

У народній традиції значно акцентується й стереотип «***чоловіча робота***», що підкреслює фізичну силу, витривалість і професійну майстерність чоловіків. Прислів'я *«для нашого Федота не страшна робота», «не той молодець, що починає, а той, що кінчає»* чи вислови, пов'язані з різними ремеслами (коваль, тесляр, сіяч), закріплюють уявлення про чоловіка як вправного працівника та годувальника родини.

Друга важлива риса – чоловіча наполегливість і завзятість, іноді – перехідна в упертість. Прислів'я «*сказав, як сокирою одрубав», «став, як окунь проти води» чи «уперся, як кілок в тин»* репрезентують упертість як силу волі, але разом з тим підкреслюють її потенційно конфліктний характер: «*упертий, як цап».*

Особливе значення в українській традиції має стереотип ***«чоловіки – козаки***», який формувався з XV ст. і став фундаментом національного уявлення про мужність. Паремії про козаччину («*де козак, там і слава», «козака шабля стереже», «не той козак, що за водою пливе»)* моделюють образ ідеального чоловіка – хороброго, стійкого, вольового, зв'язаного з ідеєю свободи.

Окрема група – стереотип «***чоловіки-п'яниці***», який, хоча й негативний, однак трактується як типово чоловіча вада. Прислів'я «*не братайся з козаками пити», «де не сяде, там п'є»* фіксують цю поведінку як соціально впізнавану і таку, що відрізняє чоловіків від жінок.

Загалом українські паремії формують комплексний, але переважно позитивний образ чоловіка, наділеного силою, розумом, почесним статусом у родині та громаді. Негативні характеристики трапляються рідше та стосуються здебільшого фізіологічних слабкостей (алкоголь, їжа), тоді як соціально значущі чесноти – мудрість, відповідальність, працьовитість, звитяга – подані як нормативні та бажані.

Польські паремії, як і українські, репрезентують переважно андроцентричну модель світу, у якій чоловік постає активним суб'єктом соціального життя, носієм сили, розуму та рішучості. Прислів'я про чоловіків менш численні, ніж про жінок, однак вони виразно фіксують систему культурних стереотипів, що формувалися протягом століть. У польському матеріалі простежуються кілька стійких тематичних блоків, у межах яких народна мудрість наділяє чоловіків певними типовими рисами.

Однією з найбільш поширених є група прислів'їв, що репрезентують мотив фізичної сили, витривалості та мужності. Такі вирази, як «*Chłop jak dąb», «Chłop na schwał», «Zuch-chłopak*», формують образ чоловіка як сильного, надійного та здатного до фізичної праці. Образ людини-дуба є особливо промовистим: дерево символізує твердість, прямоту та внутрішню незламність. Доповнює цю групу ідеалізований образ молодого чоловіка: «*Chłopak jak malowany*», що символізує не лише красу, а й життєву спроможність.

Стереотип чоловічої твердості й емоційної стриманості виражений у паремії «*Chłopaki nie płaczą*», яка втілює традиційну патріархальну норму, за якою сльози та прояви емоцій вважаються недоречними для чоловічої поведінки. Він підсилюється і соціальним мотивом: «*Kobiety płaczą przed ślubem, a mężczyźni po ślubie*», де післяшлюбні «сльози» чоловіка подаються метафорично – як свідчення розчарування чи тягаря нових обов'язків.

Інший важливий стереотип – чоловіча раціональність та практичний розум, що закріплений у висловах «*Na chłopski rozum», «Swój chłop*». Перша формула

підкреслює типово чоловічу логіку, прямолінійну та здоровоглуздову, яку народна традиція трактує як ефективну та життєво корисну. Другий вислів — це оцінна характеристика, що підкреслює надійність, самостійність і працелюбність чоловіка. Подібні вислови підсилюють і прислів'я: «*Chłop swoje wie», «Chłopski rozum daleko sięga»*, які відтворюють ідею народної, досвідної мудрості, доступної передусім чоловікові.

Окрему групу складають паремії, пов'язані зі стосунками чоловіка й жінки, де нерідко проявляються негативно забарвлені, іронічні або застережні характеристики. Так, прислів'я «*Nie wierz nigdy mężczyźnie, to słodki cukierek maczany w truciźnie»* формує образ чоловіка як того, хто приховує свої справжні наміри за привабливою зовнішньою оболонкою. Водночас у цій групі наявні й прислів'я, які подають чоловіка як жертву жіночої маніпуляції чи шлюбу загалом («*Kobiety płaczą przed ślubem, a mężczyźni po ślubie*»), віддзеркалюючи характерний для польської традиції іронічний погляд на подружні стосунки.

Поширеною є також група висловів, що фіксує стереотип чоловічої добропорядності та господарності, хоча вона менш розвинена, ніж в українській традиції. До цієї категорії належить прислів'я «*Swój chłop*», яке підкреслює надійність, чесність та працелюбність чоловіка як члена громади. У польському фольклорі меншою мірою, ніж в українському, акцентується тема чоловічої ролі в сім'ї, натомість значно частіше підкреслюється його соціальний статус, практична кмітливість і обов'язок бути міцним, стриманим та емоційно врівноваженим.

Зустрічаються також вислови, що вказують на двонатурність чоловіка або непередбачуваність його поведінки. Хоча таких паремій значно менше, вони існують у польському арсеналі: «*Mężczyzna to wielka zagadka», «Mężczyzna zmienny jak pogoda»*. Ці вислови формують образ чоловіка як істоти не завжди послідовної, але при цьому такої, що зберігає соціальну привілейованість.

Нарешті, у польській традиції фіксується і стереотип чоловічої переваги над жінкою, здебільшого імпліцитно виражений через порівняння або протиставлення. Наприклад, «*Chłop swoje, baba swoje*» натякає на розбіжність у логіці мислення двох статей, акцентуючи на раціональності чоловіка та легковажності жінки. Цей мотив співзвучний українським уявленням, однак у польській традиції він значно стриманіший.

Узагальнюючи, польські паремії створюють образ чоловіка як сильної, розсудливої, емоційно стриманої та соціально відповідальної особи. На відміну від українських, вони менше акцентують на ролі чоловіка в родині та героїко-військовій традиції, натомість підкреслюють його твердість, раціональність та стриманість, а також іронічно обігрують мотиви партнерських стосунків. Хоча негативні характеристики також присутні, вони значно рідше стосуються соціально значущих сфер і частіше постають у вигляді жартівливих або застережних формул.

Порівняльний аналіз українських та польських паремій, присвячених стереотипним уявленням про чоловіків, демонструє значну спільність у формуванні традиційного слов'янського образу чоловічості, однак водночас виявляє помітні відмінності, зумовлені культурною специфікою двох народів. В обох пареміологічних системах простежується ідеалізація фізичної сили та витривалості, які постають головними атрибутами чоловічої сутності. Образи на кшталт українського «*З мужа, як з дуба, сила*» чи польського „*Chłop jak dąb"* спираються на спільний архетип «дуба» як символу непохитності та міцності. У прислів'ях двох народів високо оцінюються також розум, кмітливість і практичність, що розглядаються як необхідні для виконання чоловіком ролі захисника і порадника. Українські вислови на зразок «*Мужик не дурень — двічі себе не дасть провести»* корелюють із польським „*Na chłopski rozum*", у якому раціональність та життєва мудрість постають ключовими характеристиками чоловічої поведінки. Обидві традиції акцентують також на ролі чоловіка як опори

родини та відповідального господаря. Українські паремії часто підкреслюють, що «*Добрий господар і в дощ догляне*», а польський вислів „*Swój chłop*” так само характеризує чоловіка як надійну постать, здатну забезпечити стабільність та порядок. Тож у фундаментальних параметрах – силі, розумі, працелюбстві – польські й українські паремії демонструють подібні очікування від чоловіка як соціальної та родинної фігури.

Разом із тим виявляються істотні відмінності, які виразно проступають у семантиці негативних оцінок. Польська традиція ширше репрезентує недовіру до чоловічої поведінки, зокрема акцентує на непостійності, лукавстві та емоційній стриманості. Паремії на зразок „*Nie wierz nigdy mężczyźnie, to słodki cukierek maczany w truciźnie”* або „*Kobiety płaczą przed ślubem, a mężczyźni po ślubie*” містять сильний елемент оцінності й підозри щодо чоловічих намірів. Польське „*Chłopaki nie płaczą*” фіксує стереотип, за яким вияви емоцій для чоловіків є неприйнятними або недоречними. В українській пареміології подібні мотиви зустрічаються рідше та мають переважно жартівливий, знижений характер — наприклад, «*Парубок як голуб: де бачить, там губ».* Загалом українські прислів’я менше фокусуються на моральних недоліках чоловіків і більше — на їхніх господарських та соціальних функціях. Відмінності простежуються й у сфері оцінки зовнішності: польські паремії інколи естетизують чоловічий образ („*Chłopak jak malowany*”), тоді як в українській традиції такий аспект представлений значно слабше, поступаючись ролі сили та працездатності як основних маркерів чоловічості.

Отже, хоча українські та польські паремії формують подібний архетип сильного, раціонального й працелюбного чоловіка, їхні акценти різняться. Український матеріал зосереджується передусім на господарських і життєво-практичних характеристиках, тоді як польський – на морально-оцінних та психологічних рисах, частіше висвітлюючи недовіру та суперечливість чоловічої природи. Таке поєднання спільного та відмінного свідчить про універсальність

основних моделей чоловічої поведінки у слов'янському культурному просторі, водночас підкреслюючи унікальні риси національних картин світу, закорінені у різних соціально-історичних досвідах Польщі та України.

2.3. Сімейний побут та подружнє життя

У традиційній культурі саме родина постає фундаментальним середовищем, у межах якого формується система базових уявлень про світ і соціальний порядок. Від моменту народження дитина сприймає родину як цілісний життєвий простір, а поведінкові моделі її членів та виховні практики батьків визначально впливають на засвоєння первинних цінностей. У подальшому, з розширенням соціальних контактів, зростає роль довкілля, однак саме родинне середовище задає вихідні аксіологічні орієнтири, що надалі структурують світоглядні уявлення людини. Тому дослідження родини та тих цінностей, які вона транслює, є ключовим для розуміння як індивідуального, так і колективного досвіду.

Категорія «***родина»*** належить до універсальних, проте її змістове наповнення, моделі внутрішньосімейних зв'язків і гендерного розподілу ролей можуть істотно варіювати залежно від етнокультурної традиції. У народів, що історично співіснували в близьких просторових і культурних умовах, зокрема українців і поляків, система цінностей, пов'язаних із сімейним побутом та шлюбно-родинними стосунками, демонструє значний рівень спільності. Це переконливо засвідчують корпуси паремій, які фіксують усталені уявлення про взаємини між чоловіком і жінкою, батьками та дітьми, а також загальні норми організації подружнього та родинного життя. У цих культурах *«*…основу сім'ї становить шлюбний союз між чоловіком і жінкою, у тих чи інших формах санкційований суспільством. Ця основа не зводиться, однак, лише до стосунків між ними, навіть юридично оформлених, а являє собою відносини між чоловіком

і жінкою, батьками й дітьми. Власне, діти і є тим основним елементом, котрий, замикаючи у трикутник (чоловік – жінка – дитина) родинну систему, надає їй глибинного сенсу й природного призначення. Саме це і робить сім'ю найважливішим соціальним інститутом» [57, с. 241].

Підсумовуючи концептуальні уявлення про родину в традиційній українській культурі, А. Пономарьов у «Українській етнографії» пропонує таке визначення: «Отже, сім'я — це об'єднання, що ґрунтується на шлюбі або кревній спорідненості людей, зв'язаних духовно, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю» [57, с. 241]. Попри те що подане визначення відповідає сучасним соціокультурним підходам, воно водночас відображає й погляди минулих поколінь, для яких шлюб мав бути санкціонований громадою й церквою та спрямований на продовження роду. Отже, родина в традиційному суспільстві постає не лише як первинний осередок соціалізації, а й як важливий механізм збереження культурної пам'яті та передачі ціннісних моделей подружніх і родинних взаємин.

Родина постає загальнолюдською цінністю, а підтвердження її незамінної ролі у формуванні світоглядних та моральних орієнтирів простежується майже в кожній культурі світу. Звернення до фольклорної спадщини будь-якого народу, у якій акумульовано життєвий досвід численних поколінь, дає змогу впевнено стверджувати про неперервність та сталість традиційних родинних цінностей. Універсальними й найбільш поширеними одиницями народної пареміології залишаються прислів'я та приказки, через які ціннісні уявлення транслюються з покоління в покоління завдяки афористичності, ритмічній організації та легкості запам'ятовування.

В обох паремійних корпусах – українському та польському – значна увага приділяється життєвій долі чоловіків і жінок. Паремії відображають ключові етапи людського життя: дорослішання в родинному колі, соціалізацію в

суспільстві, пошук свого місця в соціальній ієрархії, вибір шлюбного партнера, створення власної родини, виховання дітей та піклування про батьків.

Як в українській, так і в польській культурі XIX століття – періоду, коли було зафіксовано значну частину фольклорних збірників, на які спирається це дослідження, - саме через прислів'я артикулювалася народна оцінка життєвих ситуацій. У них простежуються характерні форми оцінювання, висловлення порад, моральних настанов або співчуття [54]. Оскільки основний обсяг повсякденного життя людини проходив у межах родини, саме родинна проблематика стала домінуючою у неписаній системі ціннісних орієнтирів, відображеній у паремійній традиції.

Знаковою рисою суспільної організації обох народів у зазначений період було домінування батьківської волі у визначенні життєвого шляху молодої людини. Ознаки цього авторитарного впливу простежуються у сфері вибору діяльності, визначення професійної траєкторії та, особливо, у питанні обрання шлюбного партнера. Саме батьківська влада, укорінена в традиційній моделі родинних взаємин, задавала рамки для інтерпретації ролей чоловіка та жінки, що й відобразилося в паремійній картині світу.

Ставлення до шлюбу в українській та польській культурах виявляло багато спільного. Одруження сприймалося як утворення єдності між чоловіком і жінкою, духовне об'єднання, у межах якого пара визнавалася спільнотою як єдине ціле. Цю ідею відображають українські прислів'я та приказки: «*Куди голка, туди й нитка… куди чоловік, туди й жінка»*. Подібні уявлення фіксуються і в польських пареміях: «*Mąż i żona, to dwa ciała, a jedna dusza», «Odm. Pismo święte powiedziało: mąż i żona –jedno ciało*».

Одруження трактувалося також як прояв долі або фатуму, що вказує на певну неминучість та передвизначеність подружнього союзу: «*А що зробиш, як судьба Божа»*; *«Суженого и конем не объідеш*»; «*Що написано на роду, того не объідеш и на леду»*; «*Смерть а жена від Бога призначена»*. У той же час паремії

висвітлюють і можливість вільного вибору, коли шлюб зумовлений взаємним почуттям, яке інколи з'являється несподівано: «*Хоч долі, аби у своїй волі*»; «*Нужда в вікно, а любов у двері*»; «*Хоч у одній лёлі, аби до любові*».

У народних висловах також відображається оцінка матеріальної рівності подружжя та критика шлюбів, укладених виключно за розрахунком, що ілюструється прислів'ям: «*Тогді любва бере, як достаток є (або: гроши єсть*)». Таким чином, паремії демонструють, що одруження сприймалося не лише як соціальна або економічна категорія, а й як цінність, пов'язана з духовною та моральною гармонією між партнерами, що поєднувала елементи фатуму, особистого вибору та суспільних очікувань.

Позитивне ставлення до подружнього союзу в українській та польській культурах було зумовлене не лише духовними, а й економічними чинниками, адже шлюб передбачав спільне ведення господарства та взаємну підтримку. Цю ідею виразно фіксують українські паремії: «*ЧОЛОВІК И ЖІНКА то єдина спілка*», де спілка розуміється як поєднання та єдність. Подібний зміст мають і польські вислови: «*Dobra współka (najlepsza współka): mąż i żonka*»; «*Mąż i żonka, to jedna kieszonka*», які наголошують на господарській та матеріальній спільності подружжя.

У цьому ж значеннєвому полі функціонує відоме в багатьох культурах прислів'я «*Муж та жона — одна сатана*», яке, попри використання інфернальної образності, підкреслює нерозривність подружньої єдності та цілісності спільного життя. У польській традиції підкреслюється також здатність доброї дружини приносити родині добробут і стабільність: «*Dobra żona jest dar boży, ona szczęście domu mnoży»*.

Заохочення до створення сім'ї нерідко зумовлювалося і прагматичними обставинами повсякденного життя: «*Нема кому ні обіпрать, ні облатать: треба ЖЕНИТИСЯ»*. У польській традиції наявні ще радикальніші формулювання, що

відображають патріархальні уявлення про роль жінки: «*Dobra żona — sługa doma»*.

Разом з тим паремійний матеріал демонструє, що ставлення до одруження не було однозначно позитивним. У народному світогляді співіснували й застереження, які вказували на небажаність поспішного шлюбу: «*Хто рано одружицця, той вік не натужицця»*. Інші вислови віддзеркалювали побоювання щодо можливих негативних наслідків необдуманого вибору: «*Оженицьця — не напасть, та щоб, женившись, не пропасть»*. У цьому ж контексті постає думка про визначальний вплив характеру дружини на подальше життя чоловіка: «*Добра жінка мужові свому вінець, а зла кінець»*.

Народна мудрість наполягала на необхідності зваженого та відповідального підходу до вибору подружжя, на що вказує іронічно-повчальний вислів: «*Оженися, не журися – піде тобі рукою: жінка піде за борщем, а ти за мукою». – «Не давно ся оженили, не пішло рукою: пішла жінка за пшоном, а я за мукою»*. Деякі паремії відверто висловлюють критичне ставлення до невдалого шлюбу, підкреслюючи непередбачуваність його наслідків: «*Не мав лиха, так оженився»*, що демонструє усвідомлення можливих труднощів і ризиків, пов'язаних із сімейним життям.

Народне уявлення про шлюб в обох традиціях не було однозначним і залежало від конкретних життєвих обставин, що потребували осмислення. У низці паремій шлюб може набувати навіть сатиричного або карного забарвлення: *«Яку ему кару дати? Оженити его, то він буде знати!»*, де взяття шлюбу постає як форма своєрідного покарання.

Поряд із цим у фольклорі постійно підкреслюється, що одруження є надзвичайно відповідальним кроком, а подружній союз має тривати все життя. Саме тому в українській традиції звучить попередження: «*Жінка не черевик: из ноги не скинеш*», а в польській — подібний за семантикою вислів: «*Żona nie zając,*

nie uciecze». Ці формули демонструють сприйняття шлюбу як остаточного та незворотного вибору, що визначає подальше життя обох партнерів.

Українські та польські паремії фіксують усталені у традиційному суспільстві гендерні ролі [37], які структурно й семантично визначали поведінкові очікування від чоловіка та жінки. Лексичне наповнення прислів'їв відображає чітку приналежність суб'єкта дії до «чоловічого» чи «жіночого» простору. Як зазначають І. М. Гапєєва та О. В. Коваль у праці, присвяченій «*дослідженню пареміологічного фонду української мови на предмет вербального відображення в ньому ґендерних стереотипних уявлень про чоловічу й жіночу поведінку та образ життя*» [7, с. 21], механізми мовного конструювання гендеру можуть мати різний ступінь експлікованості. Найбільш очевидним є номінативний рівень — використання гендерно маркованих лексем, які прямо вказують на стать референта. Цей рівень супроводжується формуванням додаткових гендерних смислів, що виникають у процесі комунікації на основі стереотипів, асоціативних зв'язків та культурних уявлень [7 с. 24].

У період фіксації, упорядкування та оприлюднення паремійного матеріалу – від XIX до середини XX століття – у суспільстві продовжували домінувати патріархальні моделі світосприйняття. Це безпосередньо позначалося на змісті фольклорних висловів, у яких чітко простежується уявлення про підлегле становище жінки. Дослідження українських та польських паремій, що відображають статус жінки в традиційному соціумі, наочно демонструє характер цього ставлення.

Гендерна структура прислів'їв і приказок є асиметричною, адже ролі «чоловічого» та «жіночого» репрезентовані нерівномірно. Як зазначають дослідники, «у прислів'ях і приказках відображено переважно чоловічу картину світу та чоловічу владу в ньому, де чоловіки як адресанти або адресати домінують кількісно» [7, с. 22]. Така диспропорція є закономірною, оскільки традиційний уклад життя був патріархальним: саме чоловік займав провідну позицію в родині

та суспільстві, а жінці відводилась вторинна, залежна роль. У цих умовах жінка фактично була позбавлена можливості самостійного вибору та повноцінного самовизначення.

Паремії, що відображають родинні цінності, зафіксували культурні й соціальні уявлення свого часу, відтворюючи ставлення до жінки крізь призму традиційних норм. Особливо показовою є низка фольклорних пояснень, у яких символічно інтерпретується біблійний сюжет про створення Єви:

«Чому Бог не сотворив Єви з ноги Адама?

Щоб жінка по корчмах не бігала;

чому не з руки? щоб мужа за лоб не дерла;

чому не з голови? Щоб не була розумніша от мужа,

— але з ребра, щоб его пильновала и ему вірно служила».

Цей фрагмент демонструє характерне для відповідної епохи символічне моделювання гендерної ієрархії, де жіноча роль визначається як допоміжна, підлегла та спрямована на служіння чоловікові. Таким чином, аналіз паремій обох народів підтверджує сталість патріархальних уявлень, що протягом тривалого часу визначали статус жінки та її функції в родинному і суспільному житті.

Прислів’я чітко окреслюють традиційні сфери діяльності жінки й чоловіка, закріплюючи усталений розподіл ролей у патріархальному суспільстві. У більшості українських паремій жіноча праця й жіноча присутність пов’язуються з домашнім простором, хатніми обов’язками та турботою про родину. Саме тому усталеною формулою стає вислів «*жіноча річ коло припечка*», що окреслює не лише фізичну, а й символічну «територію» жінки. Жінка зображається працьовитою, постійно зайнятою, позбавленою права на відпочинок, що влучно передає приказка «*Жінка своєї роботи не переробит*». Її поважають за охайність і гарний догляд за домом «*Як сорочка біла, то й жінка мила*», і водночас

засуджують, якщо реальність не відповідає традиційним очікуванням: «*Жінка княгинька, а хата не метена*».

Усвідомлення ролі жінки як берегині дому поєднується з уявленнями про її фізичну привабливість і здоров'я, що трактуються як умова народження здорового потомства. У цьому ключі промовистими є прислів'я: «*Біда, у кого жінка бліда…»* чи «*Ой біда, біда, в кого жінка бліда…».* Характер дружини прямо пов'язується з якістю сімейного життя. Якщо вона лагідна й добра, то здатна «направити» навіть недоброго чоловіка «*Добра жінка і лихого чоловіка направит»*; якщо ж її характер важкий, то й дім стає поганим місцем «*Де лиха жінка, там хата пеклом пахне*». Аналогічну думку фіксує польська традиція: «*Gdzie zła żona, tam piekło w domu*».

Обов'язки чоловіка в українських пареміях подаються значно стисло, але водночас промовисто. Його головна функція забезпечення родини: «*Сякий-такий, аби був аби хліба роздобув».* Від чоловіка очікують турботи про дружину, ніжності та лагідності, що прямо визначає психологічний комфорт жінки: «*За доброго мужа голова як ружа…»*. Одночасно в пареміях виразно простежується ієрархічна модель сім'ї, у якій чоловік мислиться як абсолютний авторитет: «*Муж жоні закон*». Будь-яке відхилення від традиційного порядку висміюється або засуджується: «*Горе дворові, де корова росказ волові*»; «*Ой то чоловік, шо ся жінки боїт*». Навіть самостійність жінки інколи трактується як загроза: «*Як би жінки городили плітки, то би не потребували чоловіки*».

Таким чином, українські та польські прислів'я цієї тематики демонструють спільне культурне підґрунтя, у якому гендерна ієрархія, домашній поділ праці, патріархальна нормативність та уявлення про «належну» жіночу та чоловічу поведінку закріплені у вигляді узвичаєних формул. Паремійні одиниці репрезентують той тип соціального мислення, у якому жінка постає як відповідальна за дім і сімейний добробут, а чоловік, як матеріальний гарант і водночас вершитель родинного порядку.

Звертаючись до бачення шлюбу та гендерних ролей у пареміях, важливо врахувати методологічний аспект, пов'язаний із самим процесом фіксації фольклорного матеріалу. Як справедливо зазначає Оксана Кісь, «*у попередні віки з фольклористами спілкувалися переважно чоловіки, отже паремії відбивають чоловічий погляд на світ, а відтак і на родину й родинні стосунки, на жінку, весіллі, домашній побут тощо»* [17, с. 67]. Через це жіночий голос у таких текстах майже не представлений, а уявлення про родину, шлюб та ролі в ньому переказуються «з голосу» чоловіків, що автоматично формує певну упередженість. Саме тому в пареміях значно більше вимог до жінки, тоді як чоловік частіше постає суб'єктом оцінювання, авторитетом і носієм соціально санкціонованого права визначати норми поведінки. Іронічне чи зневажливе ставлення до жінки з'являється частіше не лише як відбиття патріархального укладу, а й як наслідок того, чий досвід і чия перспектива були включені до народної словесності.

Аналіз наведених прислів'їв, що стосуються тематичних груп «чоловік» та «жінка», дозволяє ствердити, що народні паремії прагнуть охопити максимально широкий спектр сімейних ситуацій і репрезентують різні аспекти подружнього життя – від гармонійних стосунків до конфліктів та побутових труднощів. У таких текстах часто трапляються згадки про фізичне насильство як про явище «звичне» й буденне, що зумовлено історичною нормою, у межах якої влада чоловіка над жінкою не ставилася під сумнів. Проте сам факт фіксації таких ситуацій у пареміях не означає їх схвалення. Прислів'я, навпаки, нерідко виражають осуд жорстокості та підкреслюють цінність порозуміння між подружжям, адже добрі, узгоджені стосунки подаються як бажаний і суспільно схвалений ідеал. У цьому контексті паремії не лише віддзеркалюють соціальні реалії минулого, а й виконують нормативну функцію, утверджуючи важливість взаємної поваги та відповідальності у шлюбі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Аналіз українських та польських паремій демонструє, що ґендерні домінанти в обох традиціях формувалися в умовах тривалого існування патріархального суспільного укладу, у межах якого чоловік посідав провідну, владну позицію, а жінка розглядалася передусім через призму сімейно-побутових обов'язків. У досліджених прислів'ях відображено «чоловічу» модель світу, що увиразнюється як у лексичному складі, так і в характері оцінок. Від жінки очікують працьовитості, покірності, уміння вести господарство та забезпечувати добробут дому; її поведінка та характер часто стають об'єктом іронії чи критики. Натомість чоловік постає водночас і мірилом моральних норм, і носієм відповідальності за матеріальне забезпечення родини, а його авторитет у шлюбі підкреслюється численними формулами владності.

Разом із тим паремії обох народів засвідчують високу цінність подружньої єдності, взаємної підтримки та відповідального ставлення до шлюбу. Попри саркастичні мотиви та фіксацію побутових конфліктів, у цих текстах простежується уявлення про шлюб як про важливий життєвий вибір, що потребує зваженості, а також ідея, що гармонія в родині залежить від характеру й поведінки обох партнерів. У польському та українському матеріалі зустрічаємо низку спільних смислових домінант: утвердження цінності доброї дружини, необхідності працьовитості, важливості злагоди й порозуміння. Водночас у пареміях нерідко зафіксовано негативні моделі поведінки, протиставлення «доброї» та «лихої» жінки, пересторогі щодо невдалого шлюбу або раннього одруження.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ґендерні уявлення, відбиті у пареміологічному фонді українців і поляків, мають значну типологічну спорідненість, зумовлену схожими історичними та культурними умовами формування традиційної родинної моделі. Паремії не лише відображають

домінуючі суспільні норми, а й виконують нормативно-оцінну функцію, формуючи уявлення про те, якими мають бути чоловік, жінка та їхні стосунки у шлюбі. Таким чином, вони становлять цінне джерело для розуміння історичної ґендерної картини світу в українській та польській культурі.

ВИСНОВОК

У дипломній роботі здійснено комплексне дослідження гендерних стереотипів, зафіксованих у польських та українських пареміях, що дало змогу простежити як спільні риси слов'янської культурної традиції, так і специфічні національно-мовні особливості двох етносів. Реалізація поставленої мети – зіставного аналізу польських і українських паремій, які репрезентують гендерні уявлення, була забезпечена послідовним виконанням усіх визначених завдань.

По-перше, було уточнено сутність паремії як жанру народної мудрості та окреслено сучасні підходи до її інтерпретації в лінгвістиці. Це дозволило визначити паремії як ціннісно навантажені одиниці, що функціонують не лише як мовні структури, а й як носії культурних моделей, стереотипів та соціальних норм.

По-друге, сформовано репрезентативний корпус українських та польських паремій, які містять гендерні характеристики або стосуються ролей жінки й чоловіка, подружніх стосунків, побутової та соціальної взаємодії статей. Така база дала можливість охопити найпоширеніші й найбільш типові для обох мов пареміологічні образи.

По-третє, здійснено зіставний аналіз паремій із тематичних груп «жінка», «чоловік» і «подружжя», що дозволило виявити особливості семантики, структури, прагматичних функцій та метафоричної організації досліджуваних одиниць. В обох мовах простежено наявність подібних гендерних моделей, що зумовлено спільністю історичного досвіду, суспільних ролей та культурних уявлень слов'янських народів. Зокрема, для української та польської традицій характерні стереотипи жінки як берегині домашнього затишку, працьовитої, але емоційної та непередбачуваної; чоловіка – як голови родини, авторитетного, але інколи недалекоглядного або лінивого. Подружні стосунки часто постають як

сфера взаємних обов’язків, компромісів та нерідко конфліктів, що відображає реалії патріархального суспільства.

По-четверте, проаналізовано культурні й аксіологічні домінанти, що формують гендерну картину світу у двох мовах. Було встановлено, що попри схожість образів, українські паремії частіше акцентують на морально-етичній оцінці сімейної згоди, толерантності та працьовитості, тоді як польські – на практичності, дисциплінованості та соціальній упорядкованості. Наявність стереотипів про жіночу «хитрість», «балакучість» або чоловічу «слабкість» чи «зайву м’якість» у обох традиціях свідчить про стійкість патріархальних моделей, які століттями визначали соціальні ролі статей.

Окремо виявлено і проаналізовано метафоричні моделі, на яких базуються гендерні образи. Вони включають зооморфні, побутові, природні та соціально марковані метафори, що посилюють стереотипні уявлення та створюють типові символічні схеми (жінка – «лисиця», «квочка», «вогонь»; чоловік – «дуб», «камінь», «візник» тощо). Ці моделі виконують не лише номінативну, а й оцінну функцію, фіксуючи очікувані норми поведінки.

Отже, поставлена у роботі мета була досягнена, а всі завдання виконані. Дослідження сприяє поглибленню теоретичних напрацювань у галузях пареміології, контрастивної лінгвістики та гендерної лінгвістики й може бути використане у подальших наукових розвідках, у викладацькій практиці та в розвитку міжкультурних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Grodzka S. Stereotyp Żyda i Cygana w przysłowiach polskich. Prace Językoznawcze. 2005. №3. S. 39-46.
2. Wyżkiewicz-Maksimow R. Językowy obraz człowieka – charakter I osobowość w paremiologii polskiej,serbskiej i chorwackiej. Gdańk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańkiego, 2012. 333 s
3. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Київ : Вища школа, 1995. 136 с.
4. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
5. Бєлавін С. П. Теоретичні підходи до вивчення проблеми формування образів «свій-чужий» у представників етнолінгвістичних спільнот. *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* 2014. № 26(29). С. 297–304.
6. Борисенко В. Етнокультурні зв'язки українців та поляків Східного Поділля. Київ : Академвидав, 2014 р. 205 с.
7. Гапєєва І., Коваль О. Вербальне відображення ґендерних стереотипів (на матеріалі українських паремій). URL : https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018 159VI46 (дата звернення: 10.10.2025).
8. Голубовська І. О. Етнічні особливості української національномовної картини світу. *Studia Linguistica*. 2010. № 4 С. 400-412.
9. Голубовська І.Р. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія . Київ : Логос, 2004. 284 с.
10. Голубовська І.Р. Паремії як відбиття ціннісних пріоритетів етнічної спільності. *Мовознавство*. 2004. № 2-3. С. 66-74.
11. Дашенкова Н.Д. Роль символу в конструюванні реальності : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Харків, 2006. 16 с.

12. Дуденко О.А. Номінативна і комунікативна природа українських паремій : автореф. дис … канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 18 с
13. Єрмоленко С.С. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць: монографія. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2006. 384 с.
14. Єрмоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки української культури: монографія. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
15. Завгородня Д. О. Аксіологія фольклору як предмет дослідження. Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Гельветика. 2020. Вип. 13, т. 3. С.226-231.
16. Запорожець Л.П. Співвідношення між предметним та символічним у структурі змісту паремії. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2002. № 6. С.154-157.
17. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О.В. Уваркіної. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. 128 с.
18. Кісь Оксана. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX- початок XX ст. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. 272 с.
19. Кокаре Е. Д. Паралелі у латиських, литовських та російських прислів'ях та приказках. *Фольклор балтійських народів*. Рига : Зінатне, 1998. С.227-278
20. Колесса Ф. Іван Франко : [творчість]. *Дзвін*. 2006. № 8. С. 84-102.
21. Колесса Ф. Українська усна словесність. Київ : Довіра, 1998. 154 с.
22. Колоїз Ж. В. Національний колорит мовних зворотів. *Український смисл*. 2008. № 1/2. С. 16–20.
23. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навч. посіб. для студ. / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : ЦЕНТР-ПРИНТ, 2012. 349 с.

24. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія. Київ : Вища школа, 2008. 327 с.
25. Кононенко В.Л. Концепт і символ: лінгвокультурологічний аспект. *Мова. Людина*. 2006. № 1. С. 157-162.
26. Кононенко В.Л. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.
27. Космеда Т. А., Осіпова Т. Ф. Комунікативний кодекс українців у пареміях : Тлумачний словник нового типу. Дрогобич : Коло, 2010. – 272 с.
28. Космеда Т., Колонюк С. Багатоликий статус паремій та аспекти дослідження. *Лінгвістичні студії*. Вип. 43. 2022. С. 20-31.
29. Космеда Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
30. Космеда Т.А. Комунікативний кодекс українців у пареміях : Тлумачний словник нового типу. Дрогобич : Коло, 2010. 272 с.
31. Костенко Д.. Міжкультурна комунікація у сучасному світі. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогік*а. 2018. № 30. С.12-18.
32. Крикман О. О. Досвід пояснення деяких семантичних механізмів прислів'я. Пареміологічні дослідження. Київ : Вища школа, 1988. С. 149- 178.
33. Крикман О. О. Тисяча та одне питання стосовно логічної структури прислів'я. URL: www.ruthenia/folklore/krikmann1.pdf. (дата звернення 12.10.2025).
34. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість. Київ: Знання-Прес, 2005. — 591 с.
35. Манакін В. М. Національний стереотип. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 128 с.
36. Мацюк З. С. Людина і її буття у західнополіській фразеології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2011. 20 с.

37. Мерзлікіна О.В. Комунікативно-прагматичний аспект функціонування прислів'їв у художніх текстах (на матеріалі творів М. Сервантеса): автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2008. 20 с.
38. Мороз Т. О. Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами, що описують людину. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*. 2019. Вип. 6. С. 73−77.
39. Мороз Т. О. Протиставлення компонентів бог / людина, бог / дивол у складі польських паремійних одиниць. Częstochowa : Baltija Publishing, 2021. С. 33−36.
40. Мороз Т. Опозиція «свій / чужий» у семантичній структурі польських паремій. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2022. № 57. S 254-267.
41. Мороз Т. Репрезентація родинних цінностей у польських паремійних одиницях із семантично протилежними компонентами. *Poznańskie Studia Slawistyczne*. № 21, 2021. С. 227–246.
42. Мудре слово: прислів'я та приказки в говірках Нижньої Наддніпрянщини / за ред. В. А. Чабаненко. Запоріжжя: ЗГУ, 1992. 162 с.
43. Мушкетик Л. Г. Моральний канон української традиційної культури: за фольклорними джерелами: монографія. Камянець-Подільський: Рута. 2022г. 751 с.
44. Мушкетик Л.Г. Фольклор українсько-угорського порубіжжя. Київ: Український письменник, 2013. 496 с.
45. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Київ: Либідь, 1993. 768 с.
46. Осовська І.М. Стереотипи сімейних стосунків у паремійному фонді німецької мови. *Науковий вісник Волинського національного університету.* 2010. № 7. С.141-145.

47. Павленко І. Аксіологія запорізького козацтва у фольклорі. *Вісник Запорізького національного університету. Серія : Філологічні науки* : 2022, Вип . С. 214-218.
48. Павленко І. Я.: Історичні пісні Запорожжя: регіональні особливості та шляхи розвитку. Запоріжжя: Тандем –У, 2003. 204 с.
49. Пазяк М.М. Українські прислів’я та приказки: проблеми пареміології та пареміографії. Київ : Наукова думка, 1994. 203 с.
50. Пазяк М.М. Українські прислів'я та приказки: проблеми пареміографії. Київ : Наукова думка, 1984. 203 с.
51. Пашенько Н.Л. Функції українських народних прислів’їв та приказок в історичних повістях Богдана Лепкого. *Мова та стиль українського фольклору*. Київ: ІЗМН, 1996. С. 123-127.
52. Петасюк О. Загальнолюдські цінності та національний бекграунд: історично-культорологічний аспект. *Вісник Львівського національного університет уІ.Франка.* 2019. Вип. 22. С. 183–188.
53. Пилипчук С. І. Франко про співвідношення національного й інтернаціонального у пареміях. *Міфологія і фольклор*. 2008. № 1. С.79-85.
54. Пирогов В.Л. Структура і семантика паремійних одиниць японської, англійської, української та російської мов: типологічний та лінгвокультурологічний аспект : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2003. 19 с.
55. Польські прислів’я та приказки та їхні українські аналоги. URL.: https://jpolski.info//polski-prysliv-ia-i-prykazky-ta-ikhni-ukrainskianalohy.html (дата звернення 25.11.2025).
56. Польські прислів’я. URL.: http://vsetutpl.com/polski-pryslivya (дата звернення 05.09.2025).
57. Польські прислів’я. URL.: http://vsetutpl.com/polski-pryslivya (дата звернення 10.06.2025)

58. Пономарьов А. Українська етнографія: Курс лекцій. Київ : Либідь, 1994. 317 с.
59. Прасол О. Словник С. Адальберга як підґрунтя виокремлення галицьких фразеологічних полонізмів (на матеріалі «Галицько-руських народних приповідок», укладених І. Франком). Studia ukrainica posnaniensia. Zesyt III. Poznan, 2015. С. 233–238.
60. Прислів'я та приказки : Людина. Родинне життя. Риси характеру / Упорядник: М. М. Пазяк. Київ : Наукова думка, 1990. 528 с.
61. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / Упоряд. М. М. Пазяк. – Київ: Наукова думка, 1991.- 440 с.56
62. Радзієвська Т.В. Про один із ракурсів антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства. *Слов'янський вісник* . Рівне : РІСКСУ, 2003. С. 97-101.
63. Садова Г.А. Семантико-синтаксична організація компаративних паремій : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 19с.
64. Северинюк В.М. Тематичний словник популярних українських прислів'їв та приказок з коментарями. Тернопіль : Навчальна книга, 2014. 176 с.
65. Селіванова О. О. Пареміологічні парадокси в східнослов'янських мовах. *Мовознавство*. 2003. № 1. С. 60–65.
66. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
67. Селіванова О.О. Опозиція свій - чужий в етносвідомості. *Мовознавство*. 2005. № 1, С. 26-34.
68. Снітко О.С. Етнічні культури у дзеркалі мови. *Мова і культура*. Вип. 6. Т. IV. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2003. С. 5-10.
69. Сулейманова Я.О. Аксіологічна семантика паремій з компонентами на позначення природних стихій: вода, вогонь, повітря і земля (на матеріалі

англійської, німецької, української та російської мов): дис.…канд. філол. Наук : 10.02.15. Миколаїв, 2018. 288 с.

70. Сумцов, Н. Ф. Діячі українського фольклору. Харків: Печатне діло, 1910. – 37 с.
71. Танадайчук С.М. Рослини-символи в українському фольклорі. Українська культура. 2002. № 2-3. С. 66-74.
72. Фольклорні пограниччя європейських країн у контексті сучасних трансформацій та глобалізаційних викликів : колективна монографія. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2021. 384 с.
73. Халюк Л. М. Усні народні оповідання українців-переселенців Лемківщини, Холмщини, Підляшшя та Надсяння: жанрово-тематична специфіка, художні особливості. – Київ, 2013. -208 с.57
74. Штирова І.О. Образи-символи в українських та польських компаративних пареміях : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 035 "Філологія" / наук. керівник І. Л. Мацегора. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 67 с

ДОДАТОК А

1. *Баб'ячий розум — баб'яче коромисло: криве, зазубріне й не на обидва боки;*
2. *Баба — як глиняний горщик: витягнеш із печі, а він іще дужче шипить.*
3. *Баба і чорт — то однакові родичі;*
4. *Баба сама сметану злизала, а звинуватила кота;*
5. *Бабині сльози: чим більше втихомирюй, тим рясніше течуть;*
6. *Бабу й чорт не перехитрить;*
7. *балакала-говорила сім мішків гречаного гаврила;*
8. *Біда породила бабу, а біду — чортова мати;*
9. *В очі — лисицею, за очі — вовчицею;*
10. *В середу постила, а кобилу вкрала;*
11. *варися борщ, а я піду москаля побачу;*
12. *Вдовець – дітям не отець*
13. *Вибирала дівка, та вибрала дідька;*
14. *Видно, що кума пироги пекла, бо й ворота в тісті;*
15. *Влітку й качка прачка, а взимку й тереса не до роботи;*
16. *Гадюка, хоч грій її, усе одно вкусить;*
17. *Гарна дівчина, мов калина в полі;*
18. *Гарна, хоч води з лиця напийся;*
19. *Гарний чоловік і погану жінку красить,*
20. *Гомоніла, доки зовсім потомилась;*
21. *Дарма, що кума бліда, аби лиш пиріг спекла;*
22. *Дві господині в одній хаті й за кошеня не впораються.*
23. *Де дві баби та гуска — там і весь базар гуде.*
24. *Де дідько не посіє, там баба вродиться.*
25. *Де козак, там і слава*
26. *Де не сяде, там п'є*

27.Де чорт не впорається, там жінка дасть раду.

28.Дитина плаче, а матері боляче;

29.Дівчина особливо пишна після весілля;

30.Для нашого федота не страшна робота,

31.Жартувала баба з колесом, поки в спицях не застрягла;

32.Жінка тримає три кути в хаті, а чоловік лише один;

33.Жінка чоловікові подруга, а не служниця;

34.Жіноча праця зникає у помиях;

35.Жіноча робота заніколи не засинає;

36.За недосвідченою господинею в хаті всі кути нарікають;

37.Заміж виходити — не те саме, що перечекати негоду.

38.Засватана дівчина всім здається кращою;

39.Захотілося мерзлого в петрівку;

40.І воза не водила, а двір прикрасила;

41.І шити, й варити, і завтра великдень;

42.Козак мовчить, а все знає,

43.Козака шабля стереже,

44.Краще сім раз горіти, аніж один раз овдовіти;

45.Ледве від сімох "відгавкалась";

46.Мати все життя мене дурила: казала "битиму", та не карала;

47.Мати шкодує своїх дітей — і малого, і великого;

48.На сонці тепло, а біля матері затишно;

49.Наварила галушки, та нікому їх з'їсти;

50.Наговорила: на осиці кислиці, а на вербі груші;

51.Нате й мій глек на капусту, щоб і я була химка;

52.нашій горпині личить і хустина;

53.Не бажай синові багатства, а бажай розуму,

54.Не братайся з козаками пити

55.Не жінка та, що сім разів на день не введе чоловіка в оману;

56.не існує такого товару, за який можна було б купити маму.

57.Не лихо журить і чужа сторона, а невдала жона,

58.Не потрібен і клад, коли у чоловіка з жінкою лад.

59.Не тим хороша, що чорноброва, а тим, що до роботи здатна;

60.Не той козак, що за водою пливе

61.Не той молодець, що починає, а той, що кінчає

62.Невигода нашій бабці ні на печі, ні на лавці;

63.Одна збрехала, друга переплутала, третя ще й по-своєму перебрехала;

64.Перебірлива дівчина й до сивини в дівках засиджується;

65.Під його й комар носа не підточить,

66.Піду за старого – соломою вкрию, за молодого – сама зігрію;

67.Поки баба напече книші, у діда й душа згасне;

68.покинеш матір — сам пропадеш;

69.Сама б собі на це й їсти не дала;

70.Сказав, як сокирою одрубав,

71.собака розумніша за бабу, бо на хазяїна не гавкає.

72.Став, як окунь проти води

73.така, що вскочить і вискочить;

74.Траву оглядай удень, коли роса спадне, а дівчину – в будень, коли без убрання та взута просто.

75.у дитини заболить пальчик, а в матері — серце;

76.У дівках жила — сльози лила, заміж пішла — та й вити почала;

77.У доброї господині й півень несеться;

78.Уміла варити, але не вміла подавати;

79.Уперся, як кілок в тин

80.Упертий, як цап.

81.Хоч на підошви поглянь – така красива;

82.чоловік у домі – голова, а жінка – душа

83.Що гапці на вухо скажеш — те й векла довідається;

84.Ядзя з пекла родом;

85.Як оженився, так зажурився,

86.Як прялося, то й спалося, а як перестала прясти, то й сон не йде.

87.Як чоловік жінку любить, то й лиха жінка доброю буде.

88.Який батько, такий син,

89.Який дуб, такий тин.

90.Які самі, такі сини,

91.Adam cóż by poradził, gdyby Bóg w raju Ewy nie posadził.

92.Baba babę całuje, a za oczy obgaduje

93.Baba bez języka jak wóz bez kół.

94.Baba jak pogoda – zmienia się co chwila.

95.Baba z wozu, koniom lżej

96.Babskie gadanie

97.Bez kobiety dom jak bez dachu.

98.Chłop jak dąb, chłop na schwał

99.Chłopak jak malowany

100. Chłopaki nie płaczą

101. Daj babie wierzch, to ona jeszcze czubka chce

102. Diabeł z babą trzyma sztamę.

103. Do kobiety i do konia z przodu się postępuje.

104. Dobra gospodyni dom wesołym czyni.

105. Dziewczyna zakochana nie zna nad sobą pana.

106. Gdy na święty Jerzy jeszcze nie rozkwita, niech się cieszy stary, młody, chłop i kobieta

107. Gdzie baba rządzi, tam czeladź błądzi

108. Gdzie baba rządzi, tam diabeł się cieszy.

109. *Gdzie baba, tam gadanie.*
110. *Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle*
111. *Gdzie uroda, tam i szkoda.*
112. *Gospodyni jak pszczoła – cały dom brzęczy.*
113. *Jaka panna, taka żona.*
114. *Kobieca sztuka – oszukać chłopa.*
115. *Kobiecy rozum lekki jak piórko.*
116. *Kobieta bez męża jak ryba bez wody.*
117. *Kobieta i diabeł to para.*
118. *Kobieta jest jak dowcip – im delikatniejsza, tym lepsza.*
119. *Kobieta ma długi język.*
120. *Kobieta uparta szeląga nie warta.*
121. *Kobieta zmienną jest.*
122. *Kobiety płaczą przed ślubem, a mężczyźni po ślubie.*
123. *Kto zmienia kochanki jak rękawiczki, najczęściej chodzi w używanych.*
124. *Ładna miska jeść nie daje.*
125. *Ładna twarz nie zawsze idzie w parze z sercem.*
126. *Lepsza matka biedna niż macocha bogata.*
127. *Matka – pierwsza nauczycielka.*
128. *Miłość matki nie zna granic.*
129. *Młoda żona – stara bieda.*
130. *Na chłopski rozum*
131. *Nie ma mięsa bez kości, a baby bez złości.*
132. *Nie masz kobiety, której by złe nie skusiło*
133. *Nie wierz nigdy mężczyźnie, to słodki cukierek maczany w truciźnie.*
134. *Swój chłop*
135. *W kobiecym sercu społem mieszka diabeł z aniołem*
136. *Zła żona gorsza niż wojna.*

137. Żona ładna zawsze zdradna.

138. Zuch-chłopak

ДЕКЛАРАЦІЯ
АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗНУ

Я, *Парадович Антон Сергіййович*, студент магістратури *заочної* форми навчання, філологічного факультету, спеціальності *035 Філологія,* освітньої програми «*Переклад та міжкультурні комунікації»*, спеціалізації *035.33 слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська*
адреса електронної пошти paradovich99867@gmail.com, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота магістра на тему «*Гендерні стереотипи в польських та українських пареміях»* відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України "Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;
– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь–який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ А.С. Парадович

Дата _____ Підпис _____ І.С. Бондаренко